

**ΔΥΟ ΛΟΓΟΙ ΣΤΗΝ ΑΒΑΝΑ, ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ**

Μαλαματή Βαλάκου – Θεοδωρούδη
OP98.13

A

1. Αφορμή της επίσκεψης του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στην Κούβα.
2. Η επίσκεψη.
3. Αναμενόμενες αμοιβαίες απώλειες από την επίσκεψη.

B

1. Τα ιδιαίτερα κρατικά-εθνικά χαρακτηριστικά της Κούβας, τα προβλήματα της

Στο διεθνές περιβάλλον και οι δυσκολίες επίλυσης τους.

2. Η ηγετική προσωπικότητα του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' και του Φιντέλ Κάστρο.
3. Οι κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής των δύο ηγετών.

Γ

1. Οι δύο προσφωνήσεις του Φιντέλ Κάστρο προς τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β' στο αεροδρόμιο της Αβάνας.
2. Αναλύσεις και εκτιμήσεις της επίσκεψης του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στην Κούβα.
3. Λίγους μήνες μετά.

A 1. Αφορμή της επίσκεψης του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στην Κούβα.

Από τις 13 μέχρι και την 17^η Νοεμβρίου του 1996, έγινε στη Ρώμη με τη συμμετοχή 194 χωρών, η Διάσκεψη Κορυφής για τη Διατροφή¹, που οργάνωσε ο οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας (FAO)². Μεταξύ των συμμετεχόντων μελών ήταν η Κούβα και η Αγία Έδρα (Βατικανό).

Την συνάντηση χαιρέτησε στις 13 Νοεμβρίου και ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β', ο οποίος, κάνοντας αναφορά στο πρόβλημα της πείνας, είπε μεταξύ των άλλων τα εξής. «...Θα έπρεπε να αναγνωρισθεί ότι οι πληθυσμοί που υπόκεινται σε συνθήκες μη εξασφάλισης τροφής, συχνά εξαναγκάζονται από τις πολιτικές συνθήκες, που τους εμποδίζουν να εργάζονται και να παράγουν κανονικά. Σκεφτείτε π.χ. τις χώρες που μαστίζονται από όλων των ειδών τις συγκρούσεις ή που αγωνίζονται μερικές φορές κάτω από το σκληρό βάρος μιας διεθνούς οφειλής, πρόσφυγες που αναγκάζονται να αφήσουν τις χώρες τους και που πολύ συχνά στερούνται βοήθειας, *λαοί που είναι θύματα οικονομικών αποκλεισμών (εμπάργκο) που επιβάλλονται χωρίς επαρκή διάκριση...*»³ Ο Φιντέλ Κάστρο, που παρακολουθούσε τις εργασίες της Διάσκεψης, σίγουρα ήταν ένας πολύ προσεκτικός ακροατής.

Στη συνέχεια, στην έβδομη πρωινή συνεδρίαση της 16^{ης} Νοεμβρίου, όπου συμμετείχαν η Κούβα και η Αγία Έδρα μαζί με τη σημερινή Γουινέα, την Κύπρο, το Νεπάλ, τη Σλοβενία, το Τσαντ, τις Μαλδίβες, την Ισπανία και τις Κάτω Χώρες, έγιναν οι τοποθετήσεις των εκπροσώπων των χωρών αυτών για το πρόβλημα της πείνας.

Την Αγία Έδρα εκπροσώπησε ο Καρδινάλιος Άντσελο Σοντάνο, Γραμματέας του κράτους της Αγίας Έδρας και την Κούβα ο Πρόεδρος της Φιντέλ Κάστρο. Ο Καρδινάλιος Άντσελο Σοντάνο, στηρίζοντας τις θέσεις της Αγίας Έδρας και του Πάπα Ιωάννη του Παύλου του Β', υπογράμμισε, ότι «... το να εξασφαλίσει τροφή κανείς σε όλους τους ανθρώπους των πέντε ηπείρων δεν είναι μόνο οικονομική και τεχνική επιλογή, αλλά πρώτιστα ηθική και πνευματική... είναι ζήτημα αλληλεγγύης που συντηρείται από τέσσερις βασικές αρχές.....τον σεβασμό κάθε ανθρώπινης ύπαρξης,.....την αρχή της αλληλεγγύης,.....τον παγκόσμιο προορισμό των αγαθών της γης και...την προώθηση της ειρήνης...»⁴.

¹ Βλ. για τα πρακτικά της Διάσκεψης Κορυφής στο, Report of the World Food Summit, Wes 96/rep. Part I, Part II, όπου περιλαμβάνονται ο χαιρετισμός του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β', η τοποθέτηση του Γραμματέα της Α. Έδρας Καρδινάλιου Άντσελο Σοντάνο (μέρος I) και του Προέδρου της Κούβας Φιντέλ Κάστρο (μέρος II).

² Ο Οργανισμός αυτός, εντάσσεται στους ειδικευμένους οργανισμούς του ΟΗΕ, συμβουλευτικού χαρακτήρα, που μεριμνά για την άνοδο του επιπέδου διατροφής των αγροτικών πληθυσμών του πλανήτη. Για περισσότερες πληροφορίες για τον Οργανισμό Τροφίμων και Γεωργίας (FAO), βλ. και Amos J. Peaslee, *International Governmental Organizations*, 1956, 489 επ. (κείμενο καταστατικού), Σ. Βαρουξάκη, *Διεθνείς Οργανισμοί Α'*, Αθήναι 1980, 151 επ. και Department Of Public Information United Nations, *Basic Facts about the United Nations*, 229 επ., N. York 1992.

³ Βλ. Report of the World Food Summit, ε.α. υποσημ. 1.

⁴ Βλ. Report of the World Food Summit, ε.α. υποσημ. 1.

Στο πλαίσιο μιας ανάλογης κατεύθυνσης, η τοποθέτηση του Φιντέλ Κάστρο επικεντρώθηκε στο πρόβλημα με τα παρακάτω λόγια «...η πείνα, αυτή η αχώριστη συντρόφισσα των φτωχών είναι η κόρη της άνισης κατανομής του πλούτου και των ανισοτήτων αυτού του κόσμου. Δεν θα έπρεπε να προσθέσουν στις εγκληματικές πολιτικές, παράλογους αποκλεισμούς που συμπεριλαμβάνουν τρόφιμα και σκοτώνουν με την πείνα και τις αρρώστιες ολόκληρους λαούς... Πού μπορεί να βρίσκεται η ηθική δικαιολόγηση, ο σεβασμός στα πιο ανθρώπινα δικαιώματα...Ας βασιλέψει η αλήθεια και όχι η υποκρισία και το ψέμα και ας συνειδητοποιήσουμε ότι σ'αυτόν τον κόσμο πρέπει να σταματήσει ο ηγεμονισμός, η υπεροψία και ο εγωισμός. Οι καμπάνες που χτυπάνε σήμερα γι'αυτούς που πεθαίνουν καθημερινά από πείνα θα χτυπήσουν αύριο για ολόκληρη την ανθρωπότητα, αν δε θελήσει, αν δε ξέρει ή δεν μπορεί να είναι αρκετά σοφή ώστε να σώσει τον εαυτό της...»⁵

Μία πρόχειρη εκτίμηση του τρόπου περιγραφής του προβλήματος της πείνας από τον Φιντέλ Κάστρο, του οποίου η χώρα έχει ένα από τα χαμηλότερα βιοτικά επίπεδα των χωρών της Καραϊβικής, της απαρίθμησης των λόγων που την προκαλούν, τις επισημάνσεις των συνεπειών της για την ανθρωπότητα, την κριτική για τα μέσα του οικονομικού αποκλεισμού⁶, την επίκληση αξιών, σεβασμού αρχών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, φανερώνει, μέσα από την γενική περιγραφή της τοποθέτησης του ζητήματος και την εμπειρία μιας δοκιμασίας για την Κούβα που την εντάσσει εδώ και πολλά χρόνια στα χαρακτηριστικά και μακροχρόνια παραδείγματα αυτού του μέτρου, είτε με την μορφή μποϊκοτάζ⁷, είτε με τη μορφή εμπάργκο⁸.

⁵ Βλ. Report of the World Food Summit, ε.α. υποσημ. 1.

⁶Ο οικονομικός αποκλεισμός πραγματοποιείται με τη διακοπή (απαγόρευση) του εμπορίου, της κίνησης κεφαλαίου, των πιστωτικών σχέσεων και άλλων οικονομικών δεσμών με την αποκλεισμένη χώρα. Μπορεί να επεκταθεί σε όλους τους δεσμούς ή μόνο σε συγκεκριμένες μορφές τέτοιων δεσμών (μερικός αποκλεισμός). Κατά κανόνα ο οικονομικός αποκλεισμός συνοδεύει τον πολιτικό και συνδυάζεται με τον στρατιωτικό, έστω και χωρίς να υπάρχουν στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η οικονομική απομόνωση μιας αποκλεισμένης χώρας έχει σαν στόχο την πρόκληση αποδιοργάνωσης της οικονομίας της, μέσω της στέρησης πρώτων υλών και των αγορών για την πώληση των εμπορευμάτων της. Ο χάρτης του ΟΗΕ, (όπως προηγούμενα ηΚΤΕ), προβλέπει ως επιτρεπτό συλλογικό μέτρο, που μπορούν να εφαρμόσουν οι χώρες μέλη του ΟΗΕ για να αποκαταστήσουν ή να διατηρήσουν την ειρήνη. Χρειάζεται όμως απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας σύμφωνα με τα άρθρα 39 και 41 του καταστατικού χάρτη του ΟΗΕ. Βλ. ενδεικτικά, J. Frankel, *Οι Διεθνείς Σχέσεις στον παραγμένο κόσμο μας*, μεταφρ. Π. Ναθαναήλ, Αθήνα 1981, 139, M. S. Daoudi-M. S. Dajani, *Economic Diplomacy: Embargo Leverage and World Politics*, 1985, Θ. Κουλουμπή, *Διεθνείς Σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Αθήνα 1995, 244 επ., T. G. Weiss (Ed), *Political Gain and Civilian Pain: Humanitarian Impacts of Economic Sanctions*, 1998 και για την περίπτωση της Κούβας ειδικότερα, A. Chayes, *Law and the Quarantine of Cuba*, For Aff. 1965, 3, 550-557, C. G. Fenwick, *The Quarantine Against Cuba, Legal or Illegal?*, Am. J. Int. Law, 57 (1963), 588-592, Q. Wright, *The Cuban Quarantine*, Am. J. Int. Law, 57 (1963), 546 και D. R. Kaplowitz, *Anatomy of a Failed Embargo: US Sanctions Against Cuba*, 1998.

⁷Είναι η άρνηση αγοράς αγαθών και υπηρεσιών από ένα άλλο κράτος, μέχρι να ικανοποιηθούν ορισμένες πολιτικές συνθήκες.

⁸Είναι η απαγόρευση μετακίνησης εμπορευμάτων, η κατάσχεση μεταφορικών μέσων και αγαθών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία ενός άλλου κράτους και η απαγόρευση πώλησης

Στο περιθώριο της παραπάνω Διάσκεψης, ο επί κεφαλής της Καθολικής Εκκλησίας Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β΄ και ο Πρόεδρος της Κούβας Φιντέλ Κάστρο, συναντήθηκαν στο Βατικανό για 35 λεπτά⁹. Εκεί έγινε και η πρόσκληση του Φιντέλ Κάστρο προς τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β΄ να επισκεφθεί την Κούβα, σε ημερομηνία που θα επέλεγε ίδιος. Ο Πάπας Ιωάννης ο Β΄ αποδέχτηκε καταρχήν την πρόσκληση και έμεινε να προσδιοριστεί ο ακριβής χρόνος επίσκεψης.

Τόσο το γεγονός της συνάντησης, όσο και η ίδια η πρόσκληση, όταν δημοσιοποιήθηκε, ερμηνεύτηκαν πολλαπλά. Λέγεται ότι μετά τη συνάντηση των δύο, ο Φιντέλ Κάστρο πρόβαλε με το «βλέμμα θολό», γεγονός που εκτιμήθηκε σαν ζύπνημα των θρησκευτικών του καταβολών. Άλλες απόψεις, τον έφεραν να είναι γοητευμένος με την ηγέτη της Α. Έδρας που έχει επικρίνει δημόσια τις υπερβολές του καπιταλισμού. Μερικές, οι πιο ρεαλιστικές επικεντρώνονταν στην ελπίδα μεσολάβησης του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β΄ μεταξύ Αβάνας και Ουάσιγκτον σχετικά με το αμερικανικό εμπάργκο στην Κούβα, ή τουλάχιστον στη χρησιμοποίηση της δυνατότητας που έχει, ώστε με το κύρος του να αυξήσει την πίεση που ασκείται παγκόσμια στις Ηνωμένες Πολιτείες για την άρση του εμπάργκο¹⁰.

Ο Πάπας αντίστοιχα, αποδέχθηκε για τους δικούς του λόγους την πρόσκληση, οι οποίοι επικεντρώνονται στην ενίσχυση της θέσης της Εκκλησίας (η οποία είναι η πιο δραστήρια επικριτική φωνή κατά του καθεστώτος) και των δικαιωμάτων των Καθολικών στην Κούβα, την έκκληση για περισσότερο πολιτικές, θρησκευτικές ελευθερίες και γενικότερα για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων, την αλλαγή του καθεστώτος κατά των αμβλώσεων και την φιλελευθεροποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε να επιτραπεί η διδασκαλία του καθολικισμού στα σχολεία.

Όποια ερμηνεία κι αν δόθηκε τότε, στην συνάντηση κορυφής των «δύο γιγάντων του αιώνα», όπως χαρακτηρίστηκαν με την ευκαιρία της επίσκεψης του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β΄ στην Κούβα, είτε για τις προθέσεις του Φιντέλ Κάστρο, είτε για τα σχέδια του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β΄, η Κούβα περνούσε και περνά μια κρίσιμη περίοδο στην ιστορία των διεθνών της σχέσεων. Μετά την κατάρρευση του διπολικού συστήματος, η διακοπή των επιχορηγήσεων από την πρώην Σοβιετική Ένωση σε συνδυασμό με την σκλήρυνση της στάσης των ΗΠΑ, απέναντι της στο θέμα του εμπάργκο, έφερε τη χώρα σε δεινή οικονομική θέση και ανάγκασε τον Φιντέλ Κάστρο να προβεί σε βαθμιαίες αλλαγές στο διάστημα (1990-1994), αυτής της «ειδικής

συγκεκριμένων εμπορευμάτων στους πολίτες του κράτους που επιβάλλεται οικονομικός αποκλεισμός.

⁹ Βλ περισσότερα για τη συνάντηση στο άρθρο «The Pope and Castro», TIME, 151 (1998), 21.

¹⁰ Βλ κύριο άρθρο με τίτλο «Ο σύντροφος Ιωάννης Παύλος ο Β΄», στην εφημερίδα ΒΗΜΑ της 25-1-1998, σελ. Α 36-37, επίσης «KUBA, Reich der schwarzen Gotter», STERN, 22-1-1998, 40 επ. και, «The Pope and Castro», ε.α. 15 επ.

περιόδου σε καιρό ειρήνης», όπως την απεκάλεσε και μεταγενέστερα «ανοίγματα» για να αντιμετωπίσει τις νέες συνθήκες. Στο πλαίσιο αυτών των ανοιγμάτων, μπορεί να ενταχθεί και ο σχεδιασμός της πρόσκλησης στον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β' να επισκεφθεί την Κούβα.

Ένα μεγάλο ερωτηματικό-προσδοκία σχετικά με τη συμμετοχή, παρακίνηση ή αντίδραση του λαού της Κούβας σ'αυτή την επίσκεψη, του οποίου το 40% περίπου είναι καθολικοί και το 45% αναμειγνύει τον καθολικισμό με αφρικανικές δοξασίες και τελετές, μια σημαντική δηλαδή πλειοψηφία πληθυσμού, που αποτελεί υπολογίσιμο στοιχείο στην επιρροή της εκεί Καθολικής Εκκλησίας και στηρικτικό στοιχείο αποδοχής της πρόσκλησης του Φ. Κάστρο, αναμενόταν να απαντηθεί με ακρίβεια μετά.

2. Η επίσκεψη

Η επίσκεψη του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στην Κούβα προγραμματίστηκε από τις 21 μέχρι 25 Ιανουαρίου 1998. κατά τη διάρκεια εκείνων των ημερών η Κούβα έγινε το επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος. Για να καλύψουν την επίσκεψη, την επισκέφθηκαν πάνω από 2.500 ξένοι δημοσιογράφοι που αντιπροσώπευαν 468 ΜΜΕ από 50 χώρες¹¹. Κάθε τηλεοπτικός ή ραδιοφωνικός σταθμός, εφημερίδα ή περιοδικό στον κόσμο, παράλληλα με τη, μετάδοση του γεγονότος της επίσκεψης και των λειτουργιών του Πάπα¹², είχε την ευκαιρία να σχεδιάσει, κάτω από το πρίσμα διαφορετικών εκτιμήσεων, τι κρύβεται πίσω της, ή τι προαναγγέλλει.

Ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β', έφθασε στην Αβάνα στις 21 Ιανουαρίου στο διεθνές αεροδρόμιο Χοσέ Μαρτί¹³. Εκεί τον υποδέχθηκαν ο Πρόεδρος της Κούβας Φιντέλ Κάστρο, χωρίς τη συνηθισμένη στρατιωτική του στολή, αλλά με σκούρο κοστούμι, κυβερνητικοί Αξιωματούχοι, η Καθολική Ιεραρχία και το Διπλωματικό Σώμα. Ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' φίλησε το χώμα της Κούβας και ο Φιντέλ Κάστρο τον καλωσόρισε με ένα σύντομο αλλά περιεκτικό χαιρετισμό., στο αεροδρόμιο, έχοντας ανταποκριθεί στο κάλεσμα του Φιντέλ

¹¹ Δεν δόθηκε βίζα σε ορισμένους αμερικανούς δημοσιογράφους που στο παρελθόν δημοσίευσαν αρνητικά σχόλια κατά του Κουβανικού καθεστώτος, γεγονός που προκάλεσε την έντονη διαμαρτυρία της αμερικανικής ομάδας για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

¹² Βλ το σχόλιο του Φιντέλ Κάστρο στην αποχαιρετιστήρια ομιλία του προς τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β' στο φυλλάδιο Fidel Castro, *Welcoming and farewell speeches on the occasion of John Paul II's visit*, Havana, January 21-25, 1998.

¹³ Ο Χ. Μαρτί, το όνομα του οποίου φέρει το διεθνές αεροδρόμιο της Αβάνας, ήταν η πιο σπουδαία πολιτική μορφή του 19^{ου} αιώνα στη Λατινική Αμερική. Εθνικός ήρωας της Κούβας, γνωστός αγωνιστής της ανεξαρτησίας της, ταυτίστηκε το όνομά του με την έννοια της ελευθερίας. Παράλληλα έμεινε στη μνήμη σαν ένας ικανός ρήτορας, ραψωδός, συγγραφέας, δοκιμιογράφος και ποιητής, διάσημος για τους απλούς και ειλικρινείς στίχους του. Βλ. και Ε.Μ. Estrada, *Muerte y transfiguration de Jose Marti*, 1948, Η. Reinoso, *Testimonio de una emigrada*, 1974, Τ. Cannon, *U.S. Cuban Policy. A Future stalled in the past*, 1976 (όπου ο συγγραφέας επισημαίνει μεταξύ των άλλων. «Ο Μαρτί και το κίνημα που ηγήθηκε, μεταβίβασε στους Κουβανούς μία κληρονομιά δεύτερη σε αξία ως προς την ανεξαρτησία. Το παράδειγμά του πώς να οργανωθούν, άφησε μια φιλολογική παρακαταθήκη και ένα πολιτικό όραμα που θα καθοδηγήσουν τους Κουβανούς για ολόκληρο τον 20^ο αιώνα») και S. Mas, *Marti and challenges of the 21st century*, GRANMA INTERNATIONAL 14-12-1994.

Κάστρο, το οποίο μεταδόθηκε από τη κρατική τηλεόραση και το ραδιόφωνο, τον υποδέχτηκε επίσης ένα πλήθος ανθρώπων, που είχε διευκολυνθεί η μεταφορά του από τα κρατικά μέσα συγκοινωνίας. Η ζεστή αντίδραση του πλήθους χαρακτηρίστηκε σαν επιβεβαίωση του γεγονότος ότι η «επανάσταση» δεν επεμβαίνει στις καρδιές των ανθρώπων¹⁴. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Κούβα ο Ποντίφικας, εκτός από τις επίσημες συνομιλίες που είχε με τον Φιντέλ Κάστρο, τέλεσε τέσσερις λειτουργίες στις μεγαλύτερες πόλεις του νησιού. Στα Σάντα Κλάρα, το Καμαγουέι, το Σαντιάγκο και την Αβάνα. Τις λειτουργίες παρακολούθησαν θρησκευόμενοι και μη θρησκευόμενοι.

Το απόγευμα της 25^{ης} Ιανουαρίου στο ίδιο αεροδρόμιο έγινε η τελετή αναχώρησης. Ο ίδιος ο Φιντέλ Κάστρο αποχαιρέτησε τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β' και την Παπική Αντιπροσωπεία. Παρέστησαν τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, κρατικοί Αξιωματούχοι, το Διπλωματικό Σώμα, Κουβανέζοι και ξένοι καθολικοί Αξιωματούχοι, μεταξύ των οποίων και μία ομάδα επισκόπων από την Λατινική Αμερική, ΗΠΑ και Ευρώπη που προσκλήθηκαν να λάβουν μέρος στις διάφορες τελετές.

3. Αναμενόμενες αμοιβαίες ωφέλειες από την επίσκεψη.

Πριν αναχωρήσει από τη Ρώμη ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β', ρωτήθηκε από δημοσιογράφους, να εξηγήσει τι περιμένει από τον Φιντέλ Κάστρο και αυτός απάντησε. Την Αλήθεια. Τη δική του Αλήθεια από τη θέση του Προέδρου και Ηγέτη της Επανάστασης. Στους Αμερικανούς σχετικά με τον πολυετή εμπορικό αποκλεισμό που έχουν επιβάλλει κατά της Κούβας έστειλε μία έμμεση, αλλά σαφή έκκληση για αλλαγή. Για τις προοπτικές θετικής επίδρασης της ιστορικής επίσκεψής του, απέφυγε να απαντήσει. Ήδη είχε μία απτή απόδειξη καλής θέλησης από τον Κουβανό ηγέτη. Της καθιέρωση του επισήμου εορτασμού των Χριστουγέννων. Οι προσδοκίες του για ισχυροποίηση της καθολικής εκκλησίας στο νησί φαινόταν τότε ότι θα μπορούσαν να υλοποιηθούν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο¹⁵.

Από την πλευρά του, ο Φιντέλ Κάστρο και γενικότερα η Κουβανική ηγεσία ελπίζανε ότι ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' θα υπονομεύσει τον εμπορικό αποκλεισμό, εκφράζοντας ξεκάθαρα τις επιπτώσεις που είχε στην Κουβανέζικη οικονομία και τον Κουβανικό λαό. Ακόμη με την αφορμή της επίσκεψης, προσέβλεπαν να γίνει γνωστό το γεγονός αυτό σε ολόκληρο τον κόσμο. Τέλος, με την ενθάρρυνση του λαού να παρακολουθήσει τις τέσσερις λειτουργίες, στόχευαν να μεταδώσουν στον κόσμο την εικόνα μιας Κούβας ανοιχτής στον υπόλοιπο κόσμο¹⁶.

¹⁴ Βλ. Fidel Castro, *Welcoming and farewell speeches on the occasion of John Paul II's visit*, ε.α., ΙΙΙ επ.

¹⁵ Βλ. σχετική ανταπόκριση στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 22-1-1998, στη σελ. 8 με τίτλο «Συγκίνηση και Προσδοκίες».

¹⁶ Βλ. σχετική ανταπόκριση στην εφημερίδα ΒΗΜΑ της 25-1-1998, στη σελ. Α36 με τίτλο «Το θαύμα της πίστης και της...πολιτικής».

Οι Κουβανοί περίμενα τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β'¹⁷, αλλά μόνο την τελευταία βδομάδα συνειδητοποίησαν την σημασία της επίσκεψής του. Άλλοι τον έβλεπαν όπως το μεγάλο μάγο, που έχει τη δύναμη να αλλάξει τη ζωή τους με τον λόγο του. Ένα λαϊκό συναίσθημα που ενίσχυε η καθημερινότητα στην Κούβα που αλλάζει συνέχεια, σχολίασε ο συγγραφέας Μανουέλ Βάσκεθ Μονταλμπάν¹⁸. Άλλοι ήταν σε σύγχυση. Το κλίμα φόρτισαν και οι εκατοντάδες Κουβανοαμερικανοί που έφθασαν στην Αβάνα με ειδικές πτήσεις από τη Φλόριντα και την Ν. Υόρκη. Ανάμεσά τους και Επίσκοποι της Καθολικής Εκκλησίας που εξορίστηκαν αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Φιντέλ Κάστρο. Αυτοί ήθελαν να διατηρηθεί το εμπάργκο, να αποχωρήσει ο Κάστρο από τη χώρα και να επιστρέψει η τελευταία σε ένα φιλελεύθερο σύστημα¹⁹.

Το ίδιο το γεγονός της επίσκεψης, σηματοδότησε μία προσπάθεια τερματισμού της ψυχροπολεμικής απομόνωσης της Κούβας. Μολονότι τον «ρόλο του Προφήτη» ανέλαβαν οι διεθνείς σχολιαστές, χαρακτηρίστηκε πολύ εύστοχα «για τους καθολικούς σαν ένα θαύμα της πίστης τους και για τους κομμουνιστές σαν ένα θαύμα της πολιτικής»²⁰.

Β1. Τα ιδιαίτερα κρατικά – εθνικά χαρακτηριστικά της Κούβας, τα προβλήματα της στο διεθνές περιβάλλον και οι δυσκολίες επίλυσής τους.

Η Κούβα είναι κράτος της κεντρική Αμερικής, που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί, το μεγαλύτερο της Καραϊβικής και πολυάριθμα νησιωτικά συμπλέγματα. Γεωγραφικά βρίσκεται σε μία ιδιαίτερα στρατηγική θέση, νότια της Φλόριντα των ΗΠΑ και ανατολικά της χερσονήσου Γιουκατάν του Μεξικού, ελέγχοντας δύο εισόδους προς τον Κόλπο του Μεξικού, τα στενά της Φλόριντα και τη διώρυγα του Γιουκατάν. Ανατολικά χωρίζεται από το νησί της Ισπανιόλα με το πέραςμα Γουίντγουορντ, που το χρησιμοποιούν τα πλοία για να περάσουν από τον Β. Ατλαντικό στην Καραϊβική.

Εθνολογικά εντάσσεται στα πολυεθνικά κράτη. Το αποτελούν 51% μιγάδες, 37% λευκοί, 11% μαύροι και 1% Κινέζοι. Οι εθνικές εντάσεις όμως είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Η πλειοψηφία του πληθυσμού είναι καθολικοί.

Τα κύρια προϊόντα του νησιού είναι το ζαχαροκάλαμο, (πέμπτη παραγωγός στον κόσμο και συμμετέχει στον καθορισμό διεθνών τιμών), ο καπνός, ο

¹⁷ Το δόγμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ήταν η επίσημη θρησκεία του Κράτους τη εποχή της αποικιοκρατίας. Σήμερα το 40% περίπου των Κουβανών είναι Καθολικοί. Πολλοί συγχέουν το καθολικό δόγμα με αφρικανικές δοξασίες. Βλ. και το σχετικό άρθρο «*KUBA, Reich der schwarzen Gotter*», ε.α. υποσημ. 7.

¹⁸ Βλ. σχετικά ανταπόκριση από το Μιλάνο στην εφημερίδα ΒΗΜΑ της 25-1-1998, στη σελ. Α36, με τίτλο «Σεβασμός, ενθουσιασμός και...καμία κριτική».

¹⁹ Βλ. σχετικό άρθρο του Henri Tincq στην εφημερίδα ΒΗΜΑ της 25-1-1998 στην σελ. Α37, με τίτλο «Η σταυροφορία κατά του Μαρξισμού» και για την συμπεριφορά των ΗΠΑ απέναντι στους Κουβανούς εξόριστους και T.G. Weiss-D.P. Forsythe-R.A. Coate, *The United Nations and Changing World Politics*, 1994, 7.

²⁰ Βλ την παραπομπή της ομώνυμης ανταπόκρισης στην υποσημ. 13.

καφές, οι μπανάνες και τα εσπεριδοειδή. Έχει σημαντικό ορυκτό πλούτο κύρια νικέλιο, (τέταρτη θέση στον κόσμο), μαγγάνιο, χρωμίτη, χαλκούχα ορυκτά, χρυσό, άργυρο, σίδηρο, πετρέλαιο κ.α. ένας βασικός προβληματισμός της κρατικοποιημένης οικονομίας από το 1959 μέχρι και σήμερα είναι η επικέντρωση στη βιομηχανία ζάχαρης ή στην εκβιομηχάνιση.

Την Κούβα ανακάλυψε ο Χριστόφορος Κολόμβος το 1492. Τον 17^ο αιώνα και τον 18^ο αιώνα δέχθηκε επιθέσεις από Άγγλους και Γάλλους και το 1764 έγινε αποικία της Ισπανίας. Όταν ξεκίνησαν οι εξεγέρσεις των αποικιών κατά της Ισπανίας τον 19^ο αιώνα, η Κούβα ακολούθησε με δύο πολέμους υπέρ της ανεξαρτησίας της, από το 1868 μέχρι το 1878 ο πρώτος και το 1895 ο δεύτερος. Το 1898 οι ΗΠΑ έκαναν πόλεμο με την Ισπανία, υποστηρίζοντας τους Κουβανούς επαναστάτες με απώτερο στόχο την διαφύλαξη των οικονομικών τους συμφερόντων στο νησί. Στη συνθήκη των Παρισίων της 10-12-1898 παραχωρήθηκε η ανεξαρτησία της Κούβας. Ένα χρόνο μετά οι ΗΠΑ κατέλαβαν την Κούβα και εγκατέστησαν στρατιωτική κυβέρνηση. Το 1901 απέκτησαν δικαίωμα επέμβασης και στρατιωτικές βάσεις, μεταξύ των οποίων και η ναυτική βάση Γκουαντάναμο την οποία διατηρούν μέχρι σήμερα. Το 1902 οι ΗΠΑ εγκατέλειψαν την Κούβα, αλλά ξαναγύρισαν στο νησί το 1906 και το 1909 και 1919-1924²¹.

Στις αρχές του αιώνα η οικονομία της ανθούσε. Υπήρχαν αμερικανικές επενδύσεις, στον τουρισμό, τις χαρτοπαικτικές λέσχες και την παραγωγή ζάχαρης. Οι εταιρείες ζαχαροβιομηχανίας προστατεύονταν από τον νόμο Πλατ. Αυτός ο νόμος που ψηφίστηκε στο κογκρέσο των ΗΠΑ στις 12-6-1901, ενσωματώθηκε στην τροποποίηση του Κουβανικού Συντάγματος ώστε να διευκολυνθεί η διείσδυση του Αμερικανικού μονοπωλιακού κεφαλαίου στη χώρα. Απώτερος στόχος των ΗΠΑ ήταν να ελέγξουν την αγορά ζάχαρης σε ολόκληρο τον κόσμο και να εξαρτήσουν το νησί²². Τον επόμενο χρόνο υπογράφηκε μία συνθήκη αμοιβαιότητας εμπορικών προνομίων που επέτρεψε στις δύο χώρες να εξάγουν προϊόντα η μία στην άλλη με χαμηλότερους δασμούς. Μέσα σε 15 χρόνια το 74% όλων των εισαγωγών της Κούβας προερχόταν από τις ΗΠΑ. Η Κούβα πολέμησε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων.

Οι οικονομικές δυσκολίες που προκλήθηκαν από την απόλυτη κυριαρχία των ΗΠΑ στην Κουβανική οικονομία, γεωργία και βιομηχανία, σημάδεψαν την πολιτική της ιστορία την περίοδο μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Μία περίοδο που χαρακτηρίζεται από πολιτική αστάθεια, διαδοχικά ολοκληρωτικά

²¹ Τα στοιχεία που παρατίθενται προέρχονται από τον Άτλαντα του Κόσμου του 1995, στο λήμμα Κούβα, των εκδόσεων Dorling Kindersley, που εκδόθηκε στα ελληνικά από τον δημοσιογραφικό οργανισμό Λαμπράκη. Βλ. επίσης A.J. Valdes, *Historia de la isla de Cuba*, Havana 1964, C. Wagley-M. Harris, *Minorities in the World*, N. York-London 1964, 120.

²² Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση του τότε στρατιωτικού διοικητή της Κούβας, μετέπειτα στρατιωτικού διοικητή Φιλιππίνων, Αμερικανού Λιοναρντ Γούντ. «Με τον έλεγχο που έχουμε στην Κούβα (ήταν τότε προτεκτοράτο των ΗΠΑ) θα μετατραπεί σύντομα σε κτήση μας...», βλ. σχόλιο με τίτλο «Νόμος Χέλμς-Μπάρτον, προβλήματα στην εφαρμογή του», σε *ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΒΑΝΙΚΑ ΝΕΑ*, 44 (1996), 6.

καθεστώτα, στρατιωτικά ή μη, και πλήρη εξάρτηση από τις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, το 1925 εγκαταστάθηκε στο νησί το δικτατορικό καθεστώς του Χεράρδο Ματσάδο. Που κατέλυσε ο στρατός το 1933. Ακολούθησε μία περίοδος βίας όπου οι ΗΠΑ για να καθησυχάσουν το λαό υιοθέτησαν διάφορα μέτρα μεταξύ των οποίων και την κατάργηση του νόμου Πλάτ. Ο επόμενος Πρόεδρος Μιγκέλ Μαριάνο Γκομέζ ελεγχόταν από τον στρατιωτικό Φουλχένσιο Μπατίστα. Ο διάδοχός του, Φεντερίκο Λαρέντο Μπριού, προχώρησε σε κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Το 1940 θεσπίστηκε ένα νέο σύνταγμα. Ένα χρόνο μετά, η Κούβα κήρυξε τον πόλεμο στους Γερμανούς, Ιταλούς και Ιάπωνες και έγινε μέλος του ΟΗΕ το 1945. το 1948 έγινε μέλος του Οργανισμού Αμερικανικών κρατών. Το 1952 ο Φουλχένσιο Μπατίστα, υποστηριζόμενος από το στρατό ανέλαβε την εξουσία και εγκατέστησε στρατιωτική δικτατορία. Ακολούθησε ανταρτοπόλεμος από το 1956-1958 στη Σιέρα Μαέστρα με επί κεφαλής τον Φιντέλ Κάστρο, που ανέλαβε την εξουσία το 1959 και έγινε Πρωθυπουργός μέχρι το 1975 και μετά Πρόεδρος της Κούβας, μία θέση που θα την διατηρήσει έκτοτε. Την θέση του Αντιπροέδρου κατέλαβε ο αδελφός του Ραούλ και τρίτος στην ιεραρχία ήταν ο Τσε Γκεβάρα. Την επανάσταση και τον Φιντέλ Κάστρο στήριξαν οι φτωχές μάζες που αποτελούσαν την πλειοψηφία του πληθυσμού, υποστηριζόμενοι, για τη νομιμότητα των αιτημάτων τους, από τους διανοούμενους της μεσαιας τάξης, σε μια κοινωνία που ελεγχόταν από μια μειοψηφία Κουβανών και Αμερικανών. Η ΕΣΣΔ και το ανατολικό μπλοκ αρχικά απέφυγαν τη στήριξη, λόγω της έλλειψης ιδεολογικής ταυτότητας της επανάστασης, αλλά άλλαξαν στάση, όπου επικράτησε και όταν οι ΗΠΑ δεν θέλησαν να αναγνωρίσουν και να συνεργαστούν με το νέο καθεστώς²³.

Ο Φιντέλ Κάστρο στην αρχή της εξουσίας του επιχείρησε να συνάψει διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις με τις ΗΠΑ, αλλά δεν το κατόρθωσε. Οι μεταρρυθμίσεις του, στον οικονομικό και αγροτικό τομέα καθώς και η ανασυγκρότησή της με βάση το Σοβιετικό πρότυπο, προκάλεσαν την δυσαρέσκεια των ΗΠΑ, που προχώρησε στη διακοπή των εμπορικών της σχέσεων με την Κούβα, η οποία τότε στράφηκε στην Σοβιετική Ένωση²⁴. Στη διακοπή των σχέσεων προχώρησαν και άλλες Λατινοαμερικανικές χώρες, είτε

²³ Βλ ΥΒ. Gilber, *Η Κούβα του Κάστρο*, μετάφρ. Γ. Αιγιαλίτη, Αθήνα 1961, F. Castro, *Η επανάσταση της Κούβας*, μετάφρ. Γ. Πρίφτη, Αθήνα 1963, M. R. Singer, *Weak States in a World of Powers*, London 1972, 142 και γενικότερα L. Henkin, *The Rights of Man Today*, London 1979, 73 επ., W. A. Chaffee – J. and G. Prevost (Ed), *Cuba: a different America*, 1989, J. Stubbs, *Cuba. The test of time*, London 1989.

²⁴ Ειδικότερα στις 6-7-1960 ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Α. Αϊζενχάουερ διέκοψε, χωρίς προειδοποίηση, την απορρόφηση του συμφωνημένου ποσοστού ζάχαρης κατά 70.000τόνους, το γεγονός αυτό όπως και η ανατίναξη τον Μάρτιο του 1960 του γαλλικού πλοίου Λε Κούμπρ, με φορτίο όπλων στο λιμάνι της Αβάνας, που στοίχισε τη ζωή σε 100 ανθρώπους και τραυμάτισε 200, επιδείνωσαν τις σχέσεις των δύο χωρών. Την 1^η Αυγούστου σε συγκέντρωση στο στάδιο Σέρο της Αβάνας, ο Φ. Κάστρο ανήγγειλε την εθνικοποίηση 29 επιχειρήσεων που οι ιδιοκτήτες τους ήταν πολίτες των ΗΠΑ. Στις 13-10 η Κουβανική κυβέρνηση εθνικοποίησε τις περιουσίες 382 μεγάλων εταιρειών Κουβανικής ιδιοκτησίας και όλες τις τράπεζες. Για την πολιτική σημασία των εμπορικών Κουβανο-Αμερικανικών σχέσεων βλ. επίσης M. R. Singer, *Weak States in a World of Powers*, ε.α. 248-249.

γιατί επηρεάστηκαν από τις ΗΠΑ είτε γιατί ήταν αντίθετες στην πολιτική του Φιντέλ Κάστρο²⁵. Μία περίοδος απομόνωσης ξεκίνησε.

Το 1961, Κουβανοί αντικαθεστωτικοί, που είχαν στόχο να ανατρέψουν τον Φιντέλ Κάστρο από την εξουσία, υποστηριζόμενοι από τις ΗΠΑ επιχειρήσαν εισβολή στον Κόλπο των Χοίρων και απέτυχαν²⁶. Αυτή η εισβολή είχε σχεδιαστεί όταν ήταν Πρόεδρος των ΗΠΑ ο Α. Αϊζενχάουερ. Τότε η ΣΙΑ εκπαίδευσε Κουβανούς εξόριστους, αντίθετους με το καθεστώς του Φιντέλ Κάστρο, σε μια πιθανή εισβολή. Αυτή τελικά πραγματοποιήθηκε όταν ήταν Πρόεδρος των ΗΠΑ ο Τζων Φ. Κέννεντυ. Στις 17 Απριλίου του 1961, 1300 εξόριστοι οπλισμένοι με όπλα των ΗΠΑ αποβιβάστηκαν στον Κόλπο των Χοίρων, στη νότια ακτή της Κούβας. Ελπίζοντας να βρουν υποστήριξη από τον ντόπιο πληθυσμό επιχειρήσαν να διασχίσουν το νησί προς την Αβάνα, αλλά γρήγορα τους σταμάτησε ο στρατός του Φιντέλ Κάστρο. Η μάχη τελείωσε στις 19 Απριλίου, 90 σκοτώθηκαν από τους εισβολείς και οι υπόλοιποι φυλακίστηκαν. Ο Πρόεδρος Τζων Φ. Κέννεντυ δέχθηκε σφοδρή κριτική γι' αυτή την αποτυχία. Άλλοι τον κατηγορήσαν για εσφαλμένη επιλογή και άλλοι για μη επαρκή βοήθεια. Μετά απ' αυτό, ο Φιντέλ Κάστρο έκανε ανοιχτή συμμαχία με την ΕΣΣΔ, δεχόμενος οικονομική και στρατιωτική βοήθεια, ενώ οι ΗΠΑ διέκοψαν τις σχέσεις με την Κούβα.

Η «κρίση των πυραύλων»,²⁷ όπως έμεινε στην ιστορία ένα χρόνο μετά, χαρακτηρίστηκε σαν η μεγαλύτερη σύγκρουση του ψυχρού πολέμου μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Αφορμή υπήρξε η εγκατάσταση βάσεων πυραύλων στην Κούβα. Ο τότε Πρόεδρος της ΕΣΣΔ Νικήτα Κρούτσεφ υποσχέθηκε ότι η χώρα του θα προστατεύσει τη νέα επανάσταση και την κυβέρνηση του Κάστρο, μετά από ένα ταξίδι του Κάστρο Ραούλ στην ΕΣΣΔ και σχεδίασε να εφοδιάσει την Κο΄ Γουβα με πυραύλους γι' αυτό το σκοπό. Υπάρχει και η άποψη ότι η ΕΣΣΔ ήθελε να προστατεύσει τα δικά της συμφέροντα στην περιοχή²⁸. Το καλοκαίρι του 1962 οι ΗΠΑ πληροφορήθηκαν ότι άρχισε η αποστολή πυραύλων. Κατασκοπευτικά αεροπλάνα πέταξαν πάνω από την Κούβα τον Αύγουστο και φωτογράφησαν τις τοποθεσίες, όπου γινόταν οι προετοιμασίες υποδοχής πυραύλων. Ο πρώτος πύραυλος αναγνωρίστηκε στις 14 Οκτωβρίου. Μετά από μία εβδομάδα συνεννοήσεων με τους συμβούλους του, κατά τη διάρκεια των οποίων συζητήθηκαν εναλλακτικές λύσεις εισβολής ή διπλωματικής λύσης, αεροπορικής επίθεσης ή ναυτικού αποκλεισμού, στις 22 Οκτωβρίου ο Πρόεδρος Τζων Φ. Κέννεντυ ανακοίνωσε την πρόθεσή του να κηρύξει ναυτικό αποκλεισμό²⁹ στην Κούβα για να εμποδίσει την άφιξη άλλων

²⁵ Βλ. M. R. Singer, *Weak States in a World of Powers*, ε.α. 334-335, T. G. Weiss-D. P. Forsythe-R. A. Coate, *The United Nations and Changing World Politics*, ε.α., 34.

²⁶ Βλ. R. Pinto, *Le Droit des Relations Internationales*, Paris 1972, 248, όπου η σχετική απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, για την Κούβα, της 21 Απριλίου του 1961, A. B. Ulam, *The Rivals*, London 1971, 319, 320, 327.

²⁷ Βλ. H.M. Pachter, *The Cuban Missile Crisis and Coex*, (κείμενα), London 1963, M.R.Singer, *Weak States in a World of Powers*, ε.α. 31,108, A.B. Ulam, *The Rivals*, ε.α. 291, 325, 328, 330-337, 346, 375, 384.

²⁸ Βλ. A.B. Ulam, *The Rivals*, ε.α. 328.

²⁹ Στο Διεθνές Δίκαιο υπάρχει η έννοια του ναυτικού αποκλεισμού που εφαρμόζεται σε καιρό ειρήνης σαν μέσο εξαναγκασμού ενός κράτους, που παραβίασε κανόνες Διεθνούς Δικαίου. Ο

πυραύλων. Οι ΗΠΑ υποστηρίχτηκαν και από άλλα μέλη του Οργανισμού Αμερικανικών κρατών που απέβαλε τελικά την Κούβα από τα μέλη του³⁰.

Ο Τζων Φ. Κέννεντυ και ο Νικήτα Κρούτσεφ άρχισαν διαπραγματεύσεις μέσα από διπλωματικά κανάλια. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, πολλά κράτη φοβήθηκαν ότι η πιθανότητα ενός πυρηνικού πολέμου ήταν πολύ κοντά. Στις 28 Οκτωβρίου η ζυγαριά έγειρε υπέρ των θέσεων των ΗΠΑ. Ο Νικήτα Κρούτσεφ συμφώνησε να παροπλίσει τους πυραύλους και να τους μεταφέρει στη χώρα του, ενώ οι ΗΠΑ εγγυήθηκαν ότι δεν θα εισβάλλουν στην Κούβα. Χωρίς αυτόν τον ελιγμό των ΗΠΑ δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί η συμφωνία απόσυρσης των πυραύλων. Ο πόλεμος αποφεύχθηκε με εμφανή συνθηκολόγηση της τότε ΕΣΣΔ υπέρ των ΗΠΑ και αποκατάσταση του γοήτρου της που είχε τραυματιστεί με την αποτυχία του σχεδίου απόβασης στον κόλπο των Χοίρων. Εκτιμήθηκε επίσης αυτό το γεγονός σαν προσωπικός και πολιτικός θρίαμβος του Προέδρου Τζων Φ. Κέννεντυ. Οι βάσεις πυραύλων διαλύθηκαν στην Κούβα, ο Π'ροεδρος Τζων Φ. Κέννεντυ δολοφονήθηκε στις 22 Νοεμβρίου του 1963 και ο Νικήτα Κρούτσεφ απομακρύνθηκε από την εξουσία.

Οι Αμερικανο-Κουβανικές σχέσεις παρέμειναν εχθρικές αν και με τη συνεργασία της Ελβετικής πρεσβείας στην Κούβα οι ΗΠΑ και η Κούβα συμφώνησαν το 1965 να επιτρέψουν σε όσους Κουβανούς ήθελαν να εγκαταλείψουν το νησί και να μεταναστεύσουν στις ΗΠΑ. Διακόσιες εξήντα χιλιάδες άτομα εγκατέλειψαν την Κούβα.

Η Κούβα πλησίασε περισσότερο την ΕΣΣΔ παίρνοντας οικονομική βοήθεια όπως και από τις άλλες χώρες του λεγόμενου Ανατολικού μπλοκ. Οι δεσμοί εξάρτησης έγιναν στενότεροι και το 1972 η Κούβα εντάχθηκε στην COMECON.

Τον Ιούλιο του 1975 στο Σαν Χοσέ της Κόστα Ρίκα αποφασίστηκε με απόφαση (Freedom Of Action) του οργανισμού Αμερικανικών Κρατών, η άρση του εμπάργκο και οι άλλες κυρώσεις που είχαν επιβληθεί από το Οργανισμό εναντίον της Κούβας. Το 1976 θεσπίστηκε νέο σοσιαλιστικό Σύνταγμα. Το 1979, μολονότι υπήρχαν στενές σχέσεις με την ΕΣΣΔ, φιλοξενήθηκε στην Κούβα η συνάντηση του Κινήματος των Αδεσμεύτων, όπου ο Φιντέλ Κάστρο έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο.

Το 1980 125.000 Κουβανοί διώχτηκαν από την Κούβα προς τις ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ κατηγορήσαν την Κούβα για βοήθεια στους αντάρτες του Ελ Σαλβαντόρ όπως και τη βοήθεια που δόθηκε από Κουβανούς συμβούλους στην κυβέρνηση των Σαντινίστας στη Νικαράγουα. Το 1982 οι ΗΠΑ ενίσχυσαν τις κυρώσεις, απαγορεύοντας πτήσεις και τουρισμό προς το νησί. Το 1983 έγινε η εισβολή

καταστατικός χάρτης του ΟΗΕ προβλέπει το ναυτικό αποκλεισμό ως ενδεχόμενο συλλογικό μέτρο για την αποκατάσταση και διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Βλ. και W.T. Malison, Limited Naval Blockade or Quarantine Interdiction, National and Collective Defense Claims Valid under International Law, Am. J. Int. Law, 57 (1963), 592-597.

³⁰ Βλ. S. Dreyfus, *Droit des Relations Internationales*, Paris 1986, 316, Ph. M. Defarges, *Relations Internationales* 1., 325-326.

των ΗΠΑ στη Γρενάδα και αρκετές εκατοντάδες Κουβανοί οικοδόμοι και στρατιωτικοί αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν. Η συμφωνία με τις ΗΠΑ για τους Κουβανούς μετανάστες το 1984 και τον επαναπατρισμό των ανεπιθύμητων ήταν βραχύβια. Το 1987 έγιναν κυβερνητικές αλλαγές.

Το 1988 απέτυχε απόπειρα των ΗΠΑ να κατηγορήσουν την Κούβα για καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επεδίωξε εκείνο τον καιρό η Κούβα σχέσεις με τη ΕΟΚ. Το 1989 επισκέφθηκε τη Κούβα ο Μιχαήλ Γκορμπατώφ και οι δύο χώρες υπέγραψαν 25ετή συνθήκη φιλίας, αλλά ο Φιντέλ Κάστρο απέρριψε την εφαρμογή πολιτικών και οικονομικών αλλαγών κατά το σοβιετικό πρότυπο. Από το 1990 οι ΗΠΑ άρχισαν να παρουσιάζουν κάθε χρόνο στην επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ, ένα σχέδιο απόφασης καταδίκης της Κούβας για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το 1991 σταμάτησε το προνομιακό καθεστώς στις εμπορικές συναλλαγές με της πρώην ΕΣΣΔ, που έγινε Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών. Το 1992 εντάθηκε ο αποκλεισμός των ΗΠΑ. Η Γ.Σ. του ΟΗΕ τον Νοέμβριο του 1992 πήρε μία απόφαση, καλώντας για την άρση του εμπάργκο. Την ίδια χρονιά επιχειρήθηκαν συνταγματικές αλλαγές στην Κούβα, που ενίσχυσαν τις εξουσίες του Προέδρου και του έδωσαν τη δυνατότητα να κηρύσσει κατάσταση ανάγκης και να παίρνει τον πλήρη έλεγχο του στρατού. Επίσης, αμβλύθηκαν τα αθεϊστικά χαρακτηριστικά του κράτους, ώστε να εμφανίζει κοσμικό χαρακτήρα. Ένα χρόνο μετά αποχώρησαν τα πρώην Σοβιετικά στρατεύματα από το νησί. Το 1992 επίσης, με απόφαση της επιτροπής ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τοποθετήθηκε ειδικός παρατηρητής για θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων ο Σουηδός Καρλ Γκροτ. Το Απρίλιο του 1998 καταψηφίστηκε το σχέδιο απόφασης καταδίκης της Κούβας των ΗΠΑ στην επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ στη Γενεύη που έβαλε τέλος στη παρουσία του ειδικού παρατηρητή του ΟΗΕ εκεί³¹.

Τον Νοέμβριο του 1992 άρχισε στις ΗΠΑ η εφαρμογή του νόμου Τορισέλι (ψηφίστηκε την 1-10-1992), που δεν επέτρεπε τις συναλλαγές με υποκαταστήματα βορειοαμερικανικών επιχειρήσεων σε τρίτες χώρες και απαγόρευε για έξι μήνες τα πλοία που έφταναν στην Κούβα να ταξιδέψουν σε λιμάνια των ΗΠΑ. Παράλληλα, διαφαινόταν καθαρά η πρόθεση των ΗΠΑ για αλλαγή του καθεστώτος στην Κούβα. Κάθε αποστέρηση της δυνατότητας πρόσβασης σε βασικά είδη μέσα από ομαλές εμπορικές σχέσεις της χώρας και η ενίσχυση παράλληλα των οργανώσεων εναντίον του ισχύοντος καθεστώτος

³¹ Το 1992, 23 ψήφοι ήταν υπέρ της πρότασης των ΗΠΑ, 5 κατά και 19 αποχές. Το 1993, 27 ψήφοι ήταν υπέρ της πρότασης των ΗΠΑ, 10 κατά και 15 αποχές. Το 1994, 24 ψήφοι ήταν υπέρ της πρότασης των ΗΠΑ, 9 κατά και 20 αποχές. Το 1995, 22 ψήφοι ήταν υπέρ της πρότασης των ΗΠΑ, 8 κατά και 23 αποχές. Το 1996, 20 ψήφοι ήταν υπέρ της πρότασης των ΗΠΑ, 5 κατά και 28 αποχές. Το 1997, 19 ψήφοι ήταν υπέρ της πρότασης των ΗΠΑ, 10 κατά και 24 αποχές και το 1998, 16 ψήφοι ήταν υπέρ της πρότασης των ΗΠΑ, 19 κατά και 18 αποχές. Βλ. για τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Κούβα, E. Luard, *The International Protection of Human Rights*, London 1967, 40, 174, 195, 197, 203.

στην Κούβα, είχαν σαν συνέπεια την ένταση των προσπαθειών διείσδυσης και σταθεροποίησης της χώρας και την επιδείνωση των Αμερικανο-Κουβανικών σχέσεων. Η Κούβα στερήθηκε τα αναγκαία αγαθά διατροφής, ένδυσης και φροντίδες για τις υγειονομικές ανάγκες του πληθυσμού.

Από το 1993-1994 κύματα προσφύγων επιχειρήσαν να φύγουν από την Κούβα. Οι ΗΠΑ ίδρυσαν στρατόπεδα προσφύγων και προσπάθησαν να πείσουν την Κουβανική κυβέρνηση να σταματήσει τη έξοδο.

Το 1994 οι ΗΠΑ σκλήρυναν τα μέτρα κατά της Κούβας, συγκεκριμένα απαγορεύτηκε η αποστολή δολαρίων στην Κούβα και οι αποστολές δεμάτων με φάρμακα από Κουβανούς που ζούσαν στις ΗΠΑ. Μια συντηρητική αντίληψη που ήθελε πιο αυστηρό οικονομικό αποκλεισμό και ανατροπή του καθεστώτος της χώρας από έξω, προώθησε και πέτυχε την ψήφιση και εφαρμογή του νόμου Χελμς-Μπάρτον³², που επέβαλε νέες κυρώσεις σε όσους έκαναν επενδύσεις στην Κούβα ή διατηρούσαν εμπορικές σχέσεις μαζί της. Με το νόμο αυτό που ήταν η συνέχεια του νόμου Τοριτσέλι συμπληρώθηκε και διευρύνθηκε ο οικονομικός αποκλεισμός.

Η ψήφιση και η έναρξη εφαρμογής αυτού του νόμου προκάλεσε αντιδράσεις στα κράτη μέλη της διεθνούς κοινότητας. Ο εμπορικός εκπρόσωπος της Ε.Ε. δήλωσε ότι «πρόκειται για νόμους, που ξεπερνούν την επικράτεια των ΗΠΑ. Είμαστε κατηγορητικά αντίθετοι με αρχές που παραβιάζουν το νομικό πλαίσιο και τους κανόνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου». Ανάλογη ήταν η αντίδραση των κρατών μελών του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών. Στις 4.6.1996 στην σύνοδο συζητήθηκε το θέμα του Νόμου Χελμς-Μπάρτον μετά από πρόταση 32 από τα 34 μέλη της Οργάνωσης με επικεφαλής τον Καναδά και το Μεξικό³³.

Η τροπολογία Γκράχαμ που ακολούθησε ότι η Κούβα αποτελεί κίνδυνο για της ασφάλεια των ΗΠΑ, δεν φάνηκε πειστική. Τελευταία αποφασίστηκαν μέτρα, που επιτρέπουν σε θρησκευτικές και ανθρωπιστικές οργανώσεις να στέλνουν ανθρωπιστική βοήθεια στην Κούβα και σε Κουβανούς κατοίκους των ΗΠΑ να εμβάζουν μέχρι 100 δολάρια το μήνα στους συγγενείς τους στο νησί³⁴. Μολονότι ακούγονται φωνές για αναθεώρηση των Αμερικανο-Κουβανικών σχέσεων, αυτές όμως οι ρυθμίσεις δεν προμηνύουν άρση του εμπόργκο από τις ΗΠΑ, που έγινε αντικείμενο συζήτησης μέχρι τώρα, στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ³⁵, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Κίνημα των Αδεσμεύτων, τον

³² Βλ. περισσότερα για το νόμο Χελμς-Μπάρτον A.F. Lowenfeld, *Agora: The Cuban Liberty and Democratic Solidarity*, Am. J. Int. Law 90 (1996), 419-434, B. M. Clagett, *Title III of the Helms-Burton Act. Is Consistent with International Law*, Am. J. Int. Law, 90 (1996), 434-440, M. Cosnard, *Les Lois Kelms-Burton et D'Amato0Kennedy, interdiction de commercer avec et d'investor dans certains pays*, Ann. Fr. Dr. Int. XLII (1996), 33 επ.

³³ Βλ. *ΕΛΛΗΝΟΚΟΥΒΑΝΙΚΑ ΝΕΑ* 43, (1996), 4.

³⁴ Βλ. *ΕΛΛΗΝΟΚΟΥΒΑΝΙΚΑ ΝΕΑ* 51, (1997), επ.

³⁵ Το 1992 στη Γ.Σ. του ΟΗΕ ψήφισαν 59 κράτη υπέρ της ανάγκης να τερματιστεί ο οικονομικός, εμπορικός και πιστωτικός αποκλεισμός των ΗΠΑ κατά της Κούβας, 3 κατά και 71 αποχές. Το 1993, 88 υπέρ, 4 κατά και 57 αποχές. Το 1994, 101 υπέρ, 2 κατά και 48 αποχές. Το 1995 117 υπέρ, 3 κατά και 38 αποχές. Το 1996 137 υπέρ, 3 κατά και 25 αποχές. Το 1997

Οργανισμό Αμερικανικών Κρατών και τελευταία από τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β'.

Οι Αμερικανο-Κουβανικές σχέσεις εξακολουθούν να είναι τεταμένες. Κυρίαρχο στοιχείο της πολιτικής στην Κούβα είναι η αμερικανική απειλή. Η Κούβα έχει ζητήσει τη βοήθεια του ΟΗΕ για την άρση του εμπάργκο, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Οι ΗΠΑ δεν θα άρουν το εμπάργκο, αν οι Κουβανοί δεν επιδιώξουν την αλλαγή του πολιτεύματος σε πολυκομματική Δημοκρατία και την έκπτωση από το προεδρικό αξίωμα του Φιντέλ Κάστρο. Το εμπορικό εμπάργκο των ΗΠΑ στερεί την Κούβα από μια μεγάλη αγορά και επενδυτικό κεφάλαιο. Το μη μετατρέψιμο νόμισμα είναι ένα επί πλέον πρόβλημα. Τελευταία έχουν επιτραπεί με τον νόμο 77/5-9-1995 ξένες επενδύσεις σε ξενοδοχεία και τουρισμό κ.α. με τους ίδιους εργασιακούς νόμους, κοινωνικές παροχές και ασφάλιση που ισχύουν σε όλη την Κούβα. Για πρώτη φορά στην ιστορία της, η κυβέρνηση της Κούβας άρχισε να εκποιεί δικαιώματα εκμετάλλευσης των πετρελαίων της σε ξένες εταιρείες. Το 1997 είχαν υπογραφεί 92 συμβόλαια με ξένες επιχειρήσεις στον τομέα του ορυκτού πλούτου και σε 34 περίπου κλάδους της οικονομίας έγιναν ξένες επενδύσεις, με κεφάλαια προερχόμενα από 40 χώρες³⁶.

2. Η ηγετική προσωπικότητα του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' και του Φιντέλ Κάστρο.

Η ποιότητα της ηγεσίας είναι το περισσότερο απροσδιόριστο στοιχείο της εθνικής ισχύος ενός κρατικού δρώντος. Επηρεάζει θετικά ή αρνητικά τη δυναμική του, συνδέει άλλα συνθετικά στοιχεία προς το επικαλούμενο συμφέρον του, προσδιορίζει στόχους με ρεαλιστικό συνήθως τρόπο, στο πλαίσιο της στρατηγικής χάραξης της εξωτερικής του πολιτικής, με αυξομειούμενη επίδραση στα αποτελέσματά της. Οι συνθήκες κρίσης, μπορούν να διευκολύνουν την έκφραση των ηγετικών ικανοτήτων σε μεγαλύτερο βαθμό, μέσα από αποφάσεις που απελευθερώνουν αποθέματα θετικής εθνικής ισχύος, αλλά και το είδος του πολιτεύματος μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο ερμηνείας τους. Σε ολοκληρωτικά καθεστώτα οι ιδιοσυγκρασιακές μεταβλητές μας βοηθάνε να ερμηνεύσουμε ευκολότερα τα γεγονότα. Μολονότι στη σημερινή εποχή της αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης των κρατών υποβαθμίζεται η σημασία της ηγετικής προσωπικότητας, υπάρχουν παραδείγματα που προβληματίζουν στο αν ένα χαρισματικός ηγέτης μπορεί να αλλάξει την εξισορρόπηση της διεθνούς ισχύος. Τόσος ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β', ο επί κεφαλής της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και του κράτους του Βατικανού, όπως και ο Φιντέλ Κάστρο, ο Πρόεδρος της Κούβας αποτελούν δύο παραδείγματα ηγεσίας

143 υπέρ, 3 κατά και 17 αποχές. Το 1998 157 υπέρ, 2 κατά και 12 αποχές. Βλ. και T. G. Weiss-D.P. Forsythe-R.A. Coate, *The United Nations and Changing World Politics*, ε.α., 231.

³⁶ Βλ. *ΕΛΛΗΝΟΚΟΥΒΑΝΙΚΑ ΝΕΑ* 52, (1997), 4 και 13.

με παγκόσμια αναγνώριση, που μπορεί να αναλύσει κάτω από τις δεδομένες μεταβλητές αυτού του πρίσματος³⁷.

Συγκεκριμένα, ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β΄ γεννήθηκε στις 18 Μαΐου του 1920 στην πόλη Wadowice της Πολωνίας και ονομαζόταν Κάρολος Ιωσήφ Βοϊτίλα. Ο πατέρας του ήταν αξιωματικός του Πολωνικού Στρατού. Αρχικά σπούδασε ποίηση και δράμα στο πανεπιστήμιο της Κρακοβίας. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου εργάστηκε σε λατομείο, και αργότερα σε ένα χημικό εργοστάσιο. Αγαπούσε τα αθλήματα. Χειροτονήθηκε το 1946. Τελείωσε το θεολογικό Ινστιτούτο στη Ρώμη και πήρε το διδακτορικό του δίπλωμα στη Θεολογία από το Πανεπιστήμιο του Lublin. Έγινε βοηθός Επίσκοπος το 1958, το 1964 Αρχιεπίσκοπος Κρακοβίας και το 1967 Καρδινάλιος. Διακρίθηκε στο Β΄ Βατικάνειο Συμβούλιο και αντιπροσώπευσε την Πολωνία σε πέντε διεθνείς επισκοπικές συνόδους, στο χρονικό διάστημα μεταξύ 1967-1977. εκλέχτηκε σαν Πάπας, σε ηλικία 58 χρονών, στις 16-10-1978 και ήταν ο 265^{ος} στον κατάλογο. Είναι ο πρώτος μη Ιταλός Πάπας από το 1523 και ο νεότερος στον 20^ο αιώνα. Μιλά 8 γλώσσες. Έχει ταξιδέψει σε 117 χώρες και σε όλες τις Ηπείρους εκτός από την Ανταρκτική.

Φιλόδοξος σαν χαρακτήρας, αποφασιστικός και συνάμα απλός έχει έμφυτη την αίσθηση του χιούμορ. Από πολύ νωρίς, έδειξε την ανησυχία του για τις χώρες που υπέφεραν και για τους πιστούς που καταδιώκονταν στην Πολωνία, Ουκρανία, Λιθουανία, στο Βιετνάμ και στην Κούβα. Το πρώτο μισό της αρχιεροσύνης του ταυτίστηκε με την προσφορά της καθολικής εκκλησίας στους αγώνες για την ελευθερία και τα δικαιώματα του ανθρώπου, πιστεύοντας ότι η διδασκαλία του Ευαγγελίου σημαίνει την προώθηση τους και ότι ο χριστιανισμός δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από την ιστορία του ανθρώπου.

Το 1979, οκτώ μήνες μετά την εκλογή του, επέστρεψε στην χώρα του για να αρχίσει τον αγώνα για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η μέθοδός του, βασίστηκε στην εναλλαγή αδιάλλακτης αντίθεσης και διπλωματικής ευλυγισίας σύμφωνα με την τακτική της Οσπολιτκ του Παύλου ΣΤ΄. Για αυτόν η θρησκεία ήταν χώρος πολιτικής αντίστασης, που μπορούσε να καλλιεργήσει την ιστορία, την αλήθεια, την ηθική και την αλληλεγγύη.

Κάποτε σχολιάστηκε η μανία του με τις επετείους, τα προσκυνήματα και τους Αγίους. Αργότερα εκτιμήθηκε σαν μια προσπάθεια αποκατάστασης της μνήμης των πιστών. Επίσης δέχτηκε αρνητική κριτική για την ύπαρξη μιας συμφωνίας μεταξύ Βατικανού και κυβέρνησης Ρείγκαν με στόχο να εξασφαλίσει την αμερικανική υποστήριξη στην Εκκλησία της Πολωνίας με αντάλλαγμα την παπική καταδίκη των φιλελευθέρων θεολόγων της Λατινικής Αμερικής. Η ασυνήθιστη πορεία του συνδυάστηκε με το γκρέμισμα του λεγόμενου τότε

³⁷ Βλ και S. Rosen-W. Jones, *The Logic of International Relations, Massachusetts 1974*, 146, G. Ionescu, *Leadership in an interdependent world*, Harlow 1991, Θ. Κουλουμπή, *Διεθνείς Σχέσεις*, ε.α. 102 και 152 επ.

«σιδηρού παραπετάσματος» και την πτώση των καθεστώτων των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού³⁸.

Σε κάθε περίπτωση απέδειξε ότι ακολουθεί το κοινωνικό δόγμα της καθολικής εκκλησίας η οποία βρίσκεται πάντα στην πηγή των περισσοτέρων δρόμων ανάμεσα στον καπιταλισμό και τον σοσιαλισμό.

Ειδικότερα ανάμεσα στα άλλα ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β', έχει υποστηρίξει ότι «σύμφωνα με το κοινωνικό δόγμα του χριστιανισμού τα αγαθά αυτού του κόσμου ανήκουν σε όλους» (1998). «Ο κομμουνισμός είναι μια τραγική ουτοπία γιατί φαίνεται να παραβλέπει ορισμένες σημαντικές διαστάσεις της ανθρώπινης ύπαρξης» (1990)³⁹. Παρόλα αυτά η δήλωση του το 1993 στην ιταλική εφημερίδα *La Stampa* ότι «το κομμουνιστικό σύστημα έχει ορισμένες αρετές (κοινωνική δικαιοσύνη, φροντίδα για τους φτωχούς κ.ο.κ.)», εξέπληξε όλους⁴⁰.

«Μπορεί οι αριθμοί να ευημερούν», υπογράμμισε, «και οι άνθρωποι να ταπεινώνονται και να πληγώνεται η αξιοπρέπιά τους». Επίσης «μπορεί να αναρωτηθεί κανείς αν ο καπιταλισμός είναι το κοινωνικό σύστημα που έχει νικήσει. Αν όμως κανείς εννοεί με τον καπιταλισμό ένα σύστημα όπου η ελευθερία στον οικονομικό τομέα δεν καθορίζεται από ένα ισχυρό νομικό πλαίσιο, το οποίο να τη θέλει στην υπηρεσία της ελευθερίας του ανθρώπου τότε λέμε όχι στον καπιταλισμό» (1991)⁴¹. Έχει δημοσιεύσει μια ποιοτική συλλογή με ψευδώνυμο, ένα έργο με τίτλο «το κοσμηματοπωλείο» το 1960, πολλά θεολογικά κείμενα, επιστολές, μεταξύ των οποίων, αυτή, που αναφερόταν στη θέση της Εκκλησίας στην Ανατολική Ευρώπη το 1985 και εκείνη που αναφερόταν στα σοφίσματα του Μαρξισμού, Υλισμού και Αθεϊσμού το 1986.

Αντίστοιχα ο Φιντέλ Κάστρο⁴² γεννήθηκε στις 13-8-1927 στην ανατολική επαρχία Biran της Κούβας και ήταν γιος πλούσιου Ισπανού μετανάστη, γαιοκτήμονα φυτειών ζάχαρης. Ανατράφηκε από τη μητέρα του σαν ευσεβής καθολικός και φοίτησε σε Ιησουϊτικό σχολείο. Συμπλήρωσε τις σπουδές στη

³⁸ Για τη βιογραφία του στοιχεία έχουν παρθεί, από το άρθρο της υποσημ. 16 και από τον Άτλαντα του Κόσμου του 1995, στο λήμμα Βατικανό, των εκδόσεων Dorling Kindersley, που εκδόθηκε στα ελληνικά από τον δημοσιογραφικό οργανισμό Λαμπράκη, το περιοδικό *TIME*, 26/12/1994, 26/1/1998, 15 επ., τις εφημ. *ΒΗΜΑ* της 25/1/1998 και *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* της 22/1/1998 από τα σχετικά αφιερώματα *The Unofficial Pope John Paul II*, <http://www.zpub.com>.

³⁹ Τα αποσπάσματα των λόγων του Πάπα, που παραπέμπονται, έχουν δημοσιευθεί στο *ΒΗΜΑ* της 25/1/1998, σ. Α37, όπως και τα αποσπάσματα των λόγων του Φ. Κάστρο στην επόμενη σελίδα.

⁴⁰ Το παράδειγμα παρατίθεται στο άρθρο, «Η σταυροφορία κατά του Μαρξισμού», της υποσημ. 16.

⁴¹ ε.α. υποσημ 35.

⁴² Για τη βιβλιογραφία και τα στοιχεία που παραθέτω χρησιμοποίησα την εγκυκλοπαίδεια «δομή», στον τόμο 8 και σελ. 46-47, L. Martin, *The Early Fidel*, 1978, J. Bentley, *Fidel Castro of Cuba*, 1991, W. B. Breuer, *Vendetta: Fidel Castro and the Kennedy Brothers*, 1998, το περιοδικό *TIME*, της 16/1/1998, σχόλια της εφημ. *ΒΗΜΑ* της 25/1/1998, Α36 και *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* 22/1/1998, σελ 8.

νομική σχολή του πανεπιστημίου της Αβάνας το 1950, όπου πολύ νωρίς (1947), έγινε ένα από τα μαχητικότερα στοιχεία της φοιτητικής κίνησης.

Ήταν ο εμπυχωτής του κινήματος αντιστάσεως κατά του καθεστώτος του Μπατίστα και δυναμικός υποστηρικτής ριζοσπαστικών μεταρρυθμίσεων για τη χώρα του. Η πολιτική του δράση ξεκίνησε τον Ιούλιο του 1953, όταν με άλλους νέους, περίπου εκατό, επετέθησαν στο Σαντιάγο της Χιλής εναντίον των στρατώνων Μονκάδα. Τον συνέλαβαν και τον φυλάκισαν. Η δίκη του, έγινε γνωστή από τα λόγια του, «Η ιστορία θα με αθώσει», και το κείμενο της υποστήριξής του, που έγραψε μόνος του, αποτέλεσε ένα πολιτικό ντοκουμέντο για τους επαναστάτες. Η θανατική του καταδίκη, λένε, εμποδίστηκε τότε από ένα καθολικό Αρχιεπίσκοπο. Φυλακίστηκε για δύο χρόνια και πήγε στο Μεξικό και στις ΗΠΑ, όπου έβαλε τα θεμέλια του κινήματος της 26^{ης} Ιουλίου. Αργότερα, το 1956 πήγε στην Κούβα με 82 άνδρες, από τους οποίους οι 70 σκοτώθηκαν στον ανταρτοπόλεμο που οδήγησε τον Μπατίστα σε πτώση και τον ίδιο στην εξουσία. Στη μητρόπολη της πόλης Σαντιάγο ντε Κούβα λέγεται ότι υπάρχει ακόμα το μικρό χρυσό αγαλματάκι ενός αντάρτη, τάμα της μητέρας του που έκανε στο θεό για να τον προστατεύει την εποχή των αγώνων.

Από το 1959 μέχρι το 1975 έγινε Πρωθυπουργός της Κούβας. Το Εθνικό Καθολικό Κογκρέσο χαιρέτισε το 1959 την ανατροπή από τον Κάστρο της δικτατορίας του Μπατίστα, αλλά καταδίκασε τον αθεϊσμό και κομμουνισμό. Δύο χρόνια μετά έκλεισαν τα περισσότερα καθολικά σχολεία και απελάθηκαν 100 ιερείς, ενώ άλλοι 480 εγκατέλειψαν τη χώρα. Οι εκκλησίες όμως δεν έκλεισαν ποτέ. Διατήρησαν σχέσεις με το Βατικανό το οποίο ήταν πάντα ελεύθερο να ορίζει Επισκόπους.

Το 1962 διαμόρφωσε την Καστρική αντίληψη περί μαρξισμού. Ξεκινώντας από τον Κουβανικό δρόμο για το σοσιαλισμό, απομακρύνθηκε από την σοβιετική θέση περί ειρηνικής συνύπαρξης και υποστήριξε την επαναστατική δράση στις χώρες της Λατινικής Αμερικής κατά του Βορειοαμερικανικού ιμπεριαλισμού. Το 1969 Κουβανοί επίσκοποι κατήγγειλαν το αμερικανικό εμπάργκο. Δύο χρόνια μετά ο Κάστρο παρομοίασε τους χριστιανούς με τους μετανάστες. Το 1975 έγινε Πρόεδρος της χώρας. Μολονότι διατηρούσε στενές σχέσεις με την τότε ΕΣΣΔ και είχε οικονομικά συμφέροντα, το 1979 φιλοξένησε στην Αβάνα μια συνάντηση της κίνησης των αδεσμεύτων κρατών, της οποίας εκλέχτηκε Πρόεδρος για τα επόμενα 3 χρόνια. Το 1984 ο Φιντέλ Κάστρο παραβρέθηκε σε λειτουργία μεθοδιστών. Δεν συμφώνησε στην πολιτική της «περεστρόικα» του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ και στη «γκλάζνοστ».

Ο Φιντέλ Κάστρο ποτέ δεν φοβήθηκε να μιλήσει για τις αντιθέσεις του χαρακτήρα του. Την επίσκεψη του Πάπα στη χώρα του τη σκεφτόταν από καιρό. Το βιβλίο του «Fidel and Religion» που αποδίδει τους διαλόγους που έκανε σε 24 ώρες με τον Βραζιλιάνο Ιερέα Frei Betto, έγινε μπεστ σέλερ στη χώρα του και μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες, μεταξύ των οποίων και στα

ελληνικά⁴³. Υπαινίχτηκε τότε στον Frei Betto, "ότι θα ενδιαφερόταν να συναντήσει τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β', όταν οι συνθήκες θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν μια καρποφόρα συνάντηση. Λέγεται μάλιστα, ότι το 1979 ο Φιντέλ Κάστρο προσκάλεσε τον πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β' να πάει στην Κούβα μετά από την επίσκεψη του στο Μεξικό, αλλά ο ποντίφικας αρνήθηκε. Η επιστροφή του κόσμου στις εκκλησίες έδωσε την ευκαιρία να μεταλλαχθούν οι σχέσεις κυβέρνησης και εκκλησίας από συγκρουσιακές και εχθρικές, σε σχέσεις εξερεύνησης αμοιβαίου συμφέροντος. Παράλληλα αυτή η διαδικασία απέδειξε ότι ο Φιντέλ Κάστρο γνωρίζει να προσαρμόζεται στις λαϊκές τάσεις και επιθυμίες με ευφυείς κινήσεις τακτικής. Άλλωστε η εθνική ενότητα είναι στήριγμα για την εξουσία του και κάνει τα πάντα για να τη διατηρήσει.

Κατά καιρούς ο Φιντέλ Κάστρο έχει πει για τον χριστιανισμό και την Εκκλησία. «Οι χριστιανοί έγιναν διώκτες από διωκόμενοι. Οι στόχοι του χριστιανισμού ταυτίζονται αρκετά με τους στόχους μας, τους στόχους των κομμουνιστών. Την ταπεινότητα, την αυστηρότητα, τον αλtruισμό, την αγάπη προς τον πλησίον και αυτό που αποκαλούμε το περιεχόμενο της ζωής και της συμπεριφοράς του επαναστάτη» (1971). «Καμιά Εκκλησία δεν έκλεισε ποτέ στην Κούβα. Υπήρξε μια περίοδος όπου η πολιτική σύγκρουση έγινε πολύ έντονη και ζητήσαμε να απομακρυνθούν ορισμένοι ιερείς, κυρίως Ισπανοί, οι οποίοι τηρούσαν σκληρή πολιτική στάση. Δώσαμε όμως την άδεια να έρθουν άλλοι ιερείς να τους αντικαταστήσουν» (1985).

Ο Φιντέλ Κάστρο και ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β', είναι περίπου συνομήλικοι 71 χρονών ο πρώτος, 77 ο δεύτερος και αναμφίβολα ο καθένας στο χώρο του εμφανίζει σημαντικά ηγετικά χαρακτηριστικά, προσωπικά χαρίσματα, ικανότητες, αντίθετα αλλά και κοινά στοιχεία που τους κάνει να διακρίνονται και στη διεθνή σκηνή. Ο Φιντέλ Κάστρο σπούδασε δικηγόρος, ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' ηθοποιός. Βαπτίστηκαν καθολικοί, σπούδασαν σε σχολείο Ιησουϊτών ο πρώτος, σε δημόσιο σχολείο και Ιερατική Σχολή ο δεύτερος. Ήταν άριτοι μαθητές και τους άρεσαν τα σπορ, όπου διακρίθηκαν, στο μπιζ μπολ ο Φιντέλ Κάστρο, στο σκι ο πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β'. Δρουν σε αντίθετες κατευθύνσεις. Είναι απόλυτοι ρυθμιστές στην περιοχή της δικαιοδοσίας τους. Είναι παραδοσιακοί και συνάμα συντηρητικοί στις πεποιθήσεις τους. Σταθερά εναντιώνονται σε κάθε αναθεωρητική τάση. Έχουν συναίσθηση του ζωτικού τους χώρου και αγωνίζονται για να τον περιφρουρήσουν αποτελεσματικότερα. Έχει σχολιαστεί στον τύπο, με την ευκαιρία της επίσκεψης, ότι «ασκούν περιορισμένες εξουσίες και έχουν αχαλίνωτες φιλοδοξίες για την παγκόσμια ηγεμονία στο χώρο των ιδεών. Κανένας από τους δύο δεν προτίθεται να ανεχθεί αντιπαράθεση στο στρατόπεδό του, καθένας όμως εκφράζει σεβασμό και περιέργεια για την προσωπικότητα του άλλου»⁴⁴. Αυτή η επιγραμματική φράση, θα αποδειχθεί αληθινή μετά από την επίσκεψη, την ώρα του απολογισμού.

⁴³ Ο Φιντέλ Κάστρο και η Θρησκεία – συνομιλίες με τον Φράι Μπέτο, μεταφρ. Δ. Μάρκου 1987.

⁴⁴ Βλ άρθρο της εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (The Guardian) με τίτλο «Κερδισμένοι είναι και οι δύο» της 22/11/1998, σελ. 8.

4. Οι κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής των δύο ηγετών.

Ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' είναι ο επί κεφαλής του κράτους του Βατικανού και ταυτόχρονα ο Πνευματικός ηγέτης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Το Βατικανό είναι ανεξάρτητο κράτος και λειτουργεί ως εκλεγμένη Μοναρχία. Ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' συγκεντρώνει την ανώτατη εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική εξουσία και διατηρεί το αξίωμά του ισόβια. Η Αγία Έδρα αποτελεί σώμα της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας στον κόσμο⁴⁵. Τόσο η Αγία Έδρα όσο και το Βατικανό διατηρούν διπλωματικές σχέσεις στο εξωτερικό.

Ο σημερινός Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β', έχει ταξιδέψει περισσότερο από κάθε προκάτοχό του για την διάδοση του Ρωμαιοκαθολικισμού, την προώθηση της ειρήνης, την άρση των θρησκευτικών και ρατσιστικών διακρίσεων, την υποστήριξη των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, την υιοθέτηση της πολιτικής υποστήριξης των φτωχών, την εξασφάλιση των δικαιωμάτων των καθολικών και την ενίσχυση της θέσης της καθολικής εκκλησίας. Αυτό είναι σε γενικές γραμμές το πλαίσιο χάραξης της «εξωτερικής πολιτικής» της καθολικής Εκκλησίας, για την εκπλήρωση της αποστολής της.

Οι στόχοι τη επίσκεψης του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στην Κούβα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής, στο πλαίσιο της γενικής ευχής, που διατύπωσε, «να κάνει η Κούβα με την εκπληκτική δύναμή της ανοίγματα (υπονοώντας πολιτικές αλλαγές), αλλά και να δεχθεί ανοίγματα». 1) να ενισχύσει την θέση της Εκκλησίας στην Κούβα, (η οποία είναι η πιο δραστήρια επικριτική φωνή κατά του καθεστώτος) και να της εξασφαλίσει επί πλέον ελευθερίες, τις οποίες στερείται. 2) να ενισχύσει τα δικαιώματα των καθολικών. 3) να απευθύνει εκκλήσεις για περισσότερο πολιτικές, θρησκευτικές ελευθερίες και γενικότερα για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. 4) να ζητήσει την απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων, που είχαν ζητήσει από τον ποντίφικα να παρουσιάσει την περίπτωση τους στον Φιντέλ Κάστρο. 5) να επικρίνει την χαλαρή πολιτική του καθεστώτος κατά των αμβλώσεων. 6) να ζητήσει την φιλελευθεροποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε να επιτραπεί σε αυτό η είσοδος της θρησκείας και 7) να καταδικάσει την απομόνωση της Κούβας και τον αυθαίρετο οικονομικό αποκλεισμό των ΗΠΑ, που πλήττουν όλο το λαό και καθιστά ακόμη πιο δύσκολη την επιβίωση των αδυνάτων.

Αντίστοιχα, κυρίαρχο στοιχείο πολιτικής στην Κούβα είναι η «αμερικανική απειλή». Η οικονομία της υπόκειται σε κεντρικό σχεδιασμό και υπόκειται στις επιδράσεις του εμπάργκο των ΗΠΑ που της στερεί βασικά είδη διατροφής και καταδικάζει το λαό της σε πείνα. Οι αποφάσεις για την εξωτερική της πολιτική υπόκεινται σε μια ισχυρή αλληλεπίδραση εσωτερικού και διεθνούς περιβάλλοντος, που χαράσσεται με κύριο γνώμονα την διπλωματική

⁴⁵ Βλ ενδεικτικά για το Βατικανό και την Καθολική Εκκλησία, J. L. Kunz, *The Status of the Holy see in International Law*, Am. J. Int. Law 1952, 308, C. H. Eugene, *The Holy see and the International Legal Order*, Χάγη 1976, Κ. Ιωάννου, *Ένα κράτος με αρνητικό πρόσημο*, το Σ. Ε' (1979), 498 επ. Κ. Κουφά, *Η Δικαιϊκή Οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας*, Θεσ/νίκη 1988, 130 επ.

υπεράσπιση της χώρας με απώτερο στόχο την άρση του εμπάργκο⁴⁶. Έτσι η πρόσκληση του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στην Κούβα, φαίνεται να επεδίωκε την επίλυση προβλημάτων που αφορούν 1) την ενίσχυση της φυσιογνωμίας και του κύρους της Κούβας, ώστε να πετύχει ευρύτερη στήριξη στις διπλωματικές προσπάθειες της για την άρση του αποκλεισμού και 2) την δημοσιοποίηση του ζητήματος σε ολόκληρο τον κόσμο.

Γ 1. Οι δύο προσφωνήσεις του Φιντέλ Κάστρο προς του Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β' στο αεροδρόμιο της Αβάνας⁴⁷

Στο επίσημο καλωσόρισμα του προς τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β', που έγινε στο διεθνές αεροδρόμιο Χοσέ Μαρτί της Αβάνας στις 21/1/1998, ο Φιντέλ Κάστρο αναφέρθηκε στην ιστορία και την εθνολογική σύνθεση των κατοίκων του νησιού. Ξεκίνησε από τους πρώτους ιθαγενείς κατοίκους, που εξοντώθηκαν από τους πολέμους των κατακτητών Ισπανών, τη δουλεία και τις ασθένειες, συνέχισε με τους Αφρικανούς, που πήραν τη θέση των σκλαβωμένων ιθαγενών και επηρέασαν τη σύνθεση του πληθυσμού, τον πολιτισμό και τις πεποιθήσεις του και περιέγραψε τις τότε δύσκολες συνθήκες διαβίωσης και επιβίωσής τους, κάτω από το απάνθρωπο καθεστώς της ισπανικής κατάκτησης. Μια πολύ γνωστή και χιλιοειπωμένη ιστορία των αποικιών.

«Παρόλο τον εθνολογικό μωσαϊκό», συνέχισε, «η Κούβα κατόρθωσε τελικά να αποτελέσει ένα έθνος. Πολέμησε για την ανεξαρτησία της πριν 100 χρόνια και υπέστη ένα πραγματικό ολοκαύτωμα που η αγριότητα του δεν ελαττώνεται από το γεγονός ότι ξεχάστηκε στη συνείδηση της ανθρωπότητας, που εσείς σαν μάρτυρας του ολοκαυτώματος μπορείτε να το καταλάβετε καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον».

Στη συνέχεια, περιέγραψε τις επιπτώσεις του αποκλεισμού για τους κατοίκους της Κούβας, που τους συνέκρινε με τους πρωτοχριστιανούς της Αρχαίας Ρώμης, με τα παρακάτω λόγια. «Σήμερα επιχειρείται μια νέα γενοκτονία μέσω της πείνας, της αρρώστιας και της οικονομικής ασφυξίας αυτών των κατοίκων, που αρνούνται την επιβολή και την κυριαρχία της πιο δυνατής οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής δύναμης της ιστορίας, πιο δυνατής και από την αρχαία Ρώμη όπου τα θηρία καταβρόχιζαν, όσους δεν ήθελαν να απαρνηθούν την πίστη τους. Εμείς που συκοφαντούμαστε όπως εκείνοι, διαλέγουμε χίλιες φορές το θάνατο παρά να απαρνηθούμε τις πεποιθήσεις

⁴⁶ Όταν ξεκίνησε το εμπάργκο το 1962 από τις ΗΠΑ οι οικονομικές συναλλαγές με την τότε ΕΣΣΔ και τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες βοήθησαν στο να μειωθούν οι αυξανόμενες επιπτώσεις από τον αποκλεισμό και να μην παραλύσει η οικονομία της χώρας. Από το 1989 όμως, με την κατάρρευση του σοσιαλισμού στην Ευρώπη η Κούβα έχασε το 85% των δυνατοτήτων της για αγορές και το ακαθάριστο εθνικό προϊόν μειώθηκε δραστικά. Οι ΗΠΑ αύξησαν τα μέτρα του αποκλεισμού εγκλωβίζοντας την Κούβα σε ασφυκτικό οικονομικό κλοιό.

⁴⁷ Βλ. τα πλήρη κείμενα των δύο λόγων, στο φυλλάδιο Fidel Castro, *Welcoming and farewell speeches on the occasion of John Paul II's visit*, Havana, January 21-25, 1998, III επ.

μας». «Η επανάσταση», σχολίασε, «όπως και η εκκλησία έχουν πολλούς μάρτυρες».

Δε ξέχασε να επισημάνει ιδιαίτερα, ότι «και οι δύο αισθανόμαστε το ίδιο για πολλά πράγματα του σημερινού κόσμου και μολονότι οι απόψεις μας είναι διαφορετικές εκτιμούμε τις πεποιθήσεις που υποστηρίζετε». (υπονοώντας τις θέσεις του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' εναντίον του αχαλίνωτου καπιταλισμού και των οικονομικών αποκλεισμών).

Πολύ γλαφυρά έδωσε επίσης μια περιγραφή των «συμφορών» του σημερινού κόσμου. (αδικίες, ανισότητα, φτώχεια, ακαλλιέργητες εκτάσεις, πεινασμένους, αγρότες, πείνα, ασθένειες, παρανομία, παιδική πορνεία, άθλιες συνθήκες διαβίωσης, διαιρέσεις φυλής, φύλου, εθνοτικών ομάδων, καταστροφές πολιτισμών, υπανάπτυξη, τοκογλυφικά δάνεια κακόπιστες συναλλαγές, άγονες οικονομικές θεωρίες, ληστικό, εμπόριο όπλων, πολέμους, βία, σφαγές ναρκωτικά, ανηθικότητα, υπέρμετρο καταναλωτισμό, αλλοτρίωση και υπερπληθυσμό). «Ο κατάλογος των οικονομικών και κοινωνικών συμφορών», επεσήμανε, «είναι ατελείωτος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο υπάρχουν εκατομμύρια ανθρώπων που πεινούν και διψούν για δικαιοσύνη. Γνωρίζω ότι πολλοί από αυτούς απευθύνονται σε σας».

Σε μια αναδρομή γεγονότων, οι προσωπικές εμπειρίες του Φιντέλ Κάστρο από το καθολικό του σχολείο που λειτουργούσε για τους προνομιούχους της τότε εποχής επικεντρώθηκαν στη θρησκευτική ή κοινωνική διάκριση (όπως π.χ. η αντίληψη που διδάχτηκε ότι το να είσαι Προτεστάντης Ιουδαίος, Μουσουλμάνος Ινδουιστής, Βουδιστής ή Ανιμιστής ήταν μία τιμωρία ή η απορία που είχε και τον προβλημάτισε, γιατί δεν υπήρχαν μαύροι σε εκείνο το σχολείο) και οδήγησαν τη σκέψη και το λόγο του στο Δεύτερο Βατικάνειο Συμβούλιο, που επιχείρησε να αναλύσει κάποια από αυτά τα ευαίσθητα ζητήματα.

Ι«Όπως ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β'», πρόσθεσε, (που ο Φιντέλ Κάστρο τον αποκαλεί «Άγιο Πατέρα»), «προσπαθεί να εφαρμόσει και να κηρύξει αισθήματα σεβασμού για την πίστη των άλλων σημαντικών και με μεγάλης επιρροής θρησκειών, εμείς διατηρούμε την ελπίδα ότι ποτέ ξανά σε καμία θρησκεία ή σε κανένα σχολείο, κάποιο παιδί δεν θα χρειάζεται να ρωτήσει γιατί δεν υπάρχουν μαύρα, ιθαγενή, κίτρινα ή άσπρα παιδιά εκεί. Ο σεβασμός στους πιστούς και μη πιστούς είναι μια βασική αρχή που έχει επεξεργαστεί και συγκεκριμενοποιηθεί στο Σύνταγμα και τους νόμους μας».

Δεν παρέλειψε ακόμη ο Φιντέλ Κάστρο, να εκδηλώσει τον θαυμασμό του για τις θαρραλέες, όπως τις χαρακτήρισε, δηλώσεις του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β', για τα γεγονότα που αφορούσαν το Γαλιλαίο, την Ιερά Εξέταση, τις Σταυροφορίες, τα αδικήματα που διαπράχθηκαν κατά την κατάκτηση της Αμερικής και κάποιες επιστημονικές ανακαλύψεις που σήμερα δεν αμφισβητούνται από κανένα, αλλά άλλοτε υπήρξαν στόχος πολλών προκαταλήψεων και αναθέματος.

«Εμείς», κατέληξε, «μπορούμε να σας προσφέρουμε μια εικόνα της Κούβας, όπου οι άνθρωποι είναι εκτεθειμένοι σε λιγότερες ανισότητες, χαμηλότερο ποσοστό αβοήθητων πολιτών, λιγότερα παιδιά χωρίς σχολεία, λιγότεροι ασθενείς χωρίς νοσοκομεία, περισσότεροι δάσκαλοι και γιατροί κατά κεφαλή από οποιαδήποτε άλλη χώρα που επισκεφθήκατε. Πλήρης ελευθερία έκφρασης των πεποιθήσεων τους και εμπιστοσύνη στις ιδέες τους. Άνθρωποι που θα σας δουν με όλο τον οφειλόμενο σεβασμό και την επιθυμία να σας ακούσουν. Σε καμία χώρα δεν θα βρείτε καλύτερα διατεθειμένους ανθρώπους να κατανοήσουν τις δικές σας εξαγγελίες για την αμερόληπτη κατανομή πλούτου και αλληλεγγύης ανάμεσα στους λαούς, που πρέπει να είναι παγκόσμια».

Ο αποχαιρετιστήριος λόγος του Φιντέλ Κάστρο λίγες μέρες μετά, στο ίδιο αεροδρόμιο, ήταν πολύ πιο σύντομος, ρεαλιστικός, προσανατολισμένος στην προσφώνηση του Πάπα στη Διάσκεψη Κορυφής της Ρώμης για τη Διατροφή και ακουγόταν λιγότερο συναισθηματικός. Υπερασπιζόμενος την ανεξαρτησία της χώρας του, ο Φιντέλ Κάστρο απευθύνθηκε στον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β', αιτιολογώντας βιβλικά το δίκαιο «αίτημα» της άρσης του αποκλεισμού στο ευρύτερο πλαίσιο της χριστιανικής αντίληψης για το περιεχόμενο της έννοιας της παγκόσμιας ειρήνης.

Στην αρχή ευχαρίστησε τον επί κεφαλής της Καθολικής Εκκλησίας για το καλό παράδειγμα που έδωσαν μαζί στον κόσμο. Όπως εξήγησε στη συνέχεια, «ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' επισκεπτόμενος το τελευταίο αμυντικό τείχος του κομμουνισμού και η Κούβα που αποδέχτηκε τον θρησκευτικό ηγέτη, στον οποίο χρεώθηκε η ευθύνη για την καταστροφή του σοσιαλισμού στην Ευρώπη».

«Ήταν κακόπιστο», τόνισε, «να συνδυαστεί το ποιμενικό ταξίδι με την ελπίδα καταστροφής των στόχων και της ανεξαρτησίας μιας μικρής χώρας που υφίσταται αποκλεισμό και οικονομικό πόλεμο σχεδόν 40 χρόνια» (υπονοώντας τις δημόσιες δηλώσεις του Επισκόπου του Σαντιάγκο, νοσταλγό του καθεστώτος Μπατίστα πριν από τη λειτουργία του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β', που δεν είχε συνέχεια).

Αμέσως μετά, υπενθύμισε τη βιβλική ιστορία του Δαυίδ με τον Γολιάθ τονίζοντας ότι «εάν αυτή η ιστορία δεν είχε γραφεί τότε θα μπορούσε να γραφεί σήμερα. Αυτό το τερατώδες έγκλημα δεν μπορεί ούτε να αγνοηθεί ούτε να συγχωρηθεί» υποστήριξε. «Ακούει η Αγιότητά σας συκοφαντίες εναντίον του λαού και της χώρας μου, από αυτούς που δεν λατρεύουν άλλο θεό εκτός από το χρυσάφι. Θυμάμαι τους χριστιανούς της Αρχαίας Ρώμης, τους Εβραίους που εξοντώθηκαν από τους Ναζί, τα 4 εκατομμύρια Βιετναμέζων που καταστράφηκαν από τις βόμβες ναπάλμ, τα χημικά όπλα και τις εκρηκτικές ύλες. Κανείς δεν έχει δικαίωμα να καταστρέψει τους άλλους γιατί είναι Χριστιανοί, Εβραίοι ή Κομμουνιστές».

«Κάθε λεπτομέρεια της επίσκεψης», συνέχισε, «και κάθε λέξη, στάλθηκαν σε όλο τον κόσμο από χιλιάδες δημοσιογράφους. Δόθηκαν συνεντεύξεις σε όλη

τη χώρα από ημεδαπούς και αλλοδαπούς και τα κρατικά μέσα τηλεόρασης παρείχαν πλήρη κάλυψη κάθε λειτουργίας και κηρύγματος, λέγοντας σε λίγες μέρες, όσα δεν ειπώθηκαν σε πολλά χρόνια. Ποτέ δεν ακουστήκαν τόσα πολλά, επεσήμανε, για ένα μικρό κράτος σε τόσο λίγο διάστημα. Η Κούβα δεν γνωρίζει φόβο και περιφρονηί, τον δόλο. Ακούει με σεβασμό, αλλά και πιστεύει στις ιδέες της. Σταθερά υπερασπίζεται τις αρχές της και δεν έχει τίποτε να κρύψει από τον κόσμο.

«Είμαι συγκινημένος» κατέληξε «με τις προσπάθειες της αγιότητας σας για περισσότερη δικαιοσύνη στον κόσμο. Εάν η παγκοσμιοποίηση της αλληλεγγύης που διακηρύσσετε θα μπορούσε να επεκταθεί σε όλη τη γη και τα άφθονα αγαθά που παράγει κανείς με την ικανότητα και την εργασία του θα μπορούσαν να μοιραστούν αμερόληπτα σε όλους τους ανθρώπους του πλανήτη, ένας νέος κόσμος, θα μπορούσε να δημιουργηθεί για αυτούς, χωρίς πείνα και φτώχεια, στεναχώρια, εκμετάλλευση, αδικίες, εξευτελισμό, περιφρόνηση και ανισότητες, ένας κόσμος όπου ο καθένας θα μπορούσε να ζήσει σε πλήρη αξιοπρέπεια, πνευματική και υλική, σε πραγματική ελευθερία, τότε αυτός θα μπορούσε να λεχθεί κόσμος δικαιοσύνης, σύμφωνα με τις ιδέες μας, που δεν είναι αντίθετες με τις ιδέες σας, του Κηρύγματος του Ευαγγελίου και του Οικουμενισμού».

Στο τέλος, η προσφώνηση έκλεισε με τα παρακάτω λόγια, που αποτυπώνουν ανάγλυφα τις εκτιμήσεις του Φιντέλ Κάστρο για τη σημασία της συνάντησης με τον Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β'. «Για την τιμή της επίσκεψης σας, για όλη την αγάπη που δείξατε στους Κουβανούς, για κάθε λέξη που είπατε, ακόμη κι εκείνες με τις οποίες διαφωνώ, από μέρους όλου του Κουβανικού Λαού, Άγιο Πατέρα, σας ευχαριστώ».

2. Αναλύσεις και εκτιμήσεις της επίσκεψης του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στην Κούβα.

Πολλά ειπώθηκαν και άλλα τόσα γράφηκαν για το ταξίδι του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στην Κούβα. Υπήρξαν εκ διαμέτρου αντίθετες αναλύσεις που άλλες, οι πιο βιαστικές, στηρίχθηκαν στην προϊστορία του Πάπα στην Πολωνία και τις άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, άλλες, πιο συστηματικές, συνέκριναν τις συνθήκες στην Πολωνία και την Κούβα για να βγάλουν συμπεράσματα, μερικές το είδαν σαν μια απλή φυσική και διπλωματική παράσταση του Πάπα και πολύ λίγες το αντιμετώπισαν σαν μια «συμμαχία» των δύο ηγετών, χωρίς πρόθεση υποβάθμισης, με διαφορετικούς ιδεολογικούς προσανατολισμούς, διαφορετικές προσεγγίσεις, αλλά κοινές συνισταμένες στο χώρο των αξιών.

Οι αναλύσεις της πρώτης κατηγορίας τοποθετούσαν στην επίσκεψη, την αρχή του τέλους για τον Κουβανό ηγέτη, του οποίου οι μετέπειτα χειρισμοί εκτιμούσαν ότι θα προκαλέσουν αλυσιδωτές πολιτικές εξελίξεις που θα ξεφύγουν από τον έλεγχό του και θα εξασφαλίσουν μια ακόμη «κεφαλή επί πίνακι» στον Πάπα, στο ενεργητικό του οποίου πολλοί χρεώνουν την πτώση των πρώην χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού και στο κράτος της Κούβας, ένα καθεστώς Δημοκρατίας πολυκομματικού τύπου.

Αντίθετα, οι αναλύσεις της δεύτερης με βάση ένα συγκριτικό πίνακα των όμοιων ή διαφορετικών συνθηκών που επικρατούσαν στην Πολωνία και την Κούβα υποστήριζα ότι εκείνο που θα μπορούσε να επιτύχει ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β΄, στηρίζοντας το κοινωνικό δόγμα της καθολικής Εκκλησίας, θα ήταν ο σεβασμός για το όραμα του καθολικισμού, στο οποίο οι Κουβανοί έπρεπε να έχουν δικαίωμα συμμετοχής.

Συγκεκριμένα υπήρχαν ομοιότητες και διαφορές που δεν μπορούν να εκτιμηθούν το ίδιο. Και στις δύο χώρες η Εκκλησία υπερασπιζόταν το ζωτικό της χώρο, όμως το ποσοστό των καθολικών ήταν 95% στην Πολωνία και 40% στην Κούβα. Και στις δύο χώρες η σκιά ενός ισχυρού γείτονα, (ΕΣΣΔ για την Πολωνία του Βόϊτσεκ Γιαρουζέλσκι με όμοιο πολιτικό σύστημα και ΗΠΑ, με διαφορετικό πολιτικό σύστημα για την Κούβα του Φιντέλ Κάστρο), καθόριζε το πολιτικό και ιδεολογικό παιχνίδι. Η εκκλησία στην Πολωνία είχε Πατριωτικό ρίζωμα και πολιτικό λόγο, στήριξε το κίνημα της Αλληλεγγύης και ήταν ένας από τους σημαντικούς δρώντες αν όχι ο σημαντικότερος στην αλλαγή του καθεστώτος. Όμως η Εκκλησία στην Κούβα, μολονότι αποτελεί μια επικριτική φωνή κατά του καθεστώτος δεν έχει πατριωτικό ρίζωμα, ούτε την ικανότητα της λαϊκής κινητοποίησης που είχε η εκκλησία στην Πολωνία. Η Πολωνία ήταν πιο πλούσια όταν την επισκέφθηκε ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β΄, ενώ οι οικονομικές συνθήκες στην Κούβα εξακολουθούν να είναι πάρα πολύ δύσκολες εξαιτίας του οικονομικού αποκλεισμού. Τόσο οι εκκλησίες της Κούβας όσο και της Πολωνίας ποτέ δεν έκλεισαν ακόμη και όταν το καθεστώς ήταν αθεϊστικό⁴⁸.

Οι αναλύσεις της τρίτης κατηγορίας προέβλεπαν η επίσκεψη να σταματήσει στο φυσικό-διπλωματικό επίπεδο με μικρές αλλαγές. Εφόσον δεν είχαν προηγηθεί σημαντικές εξελίξεις (συνήθως οι επιπτώσεις και επιδράσεις των επισκέψεων του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β΄ εκτιμώνται λίγο πριν από την άφιξή του), τότε δεν έπρεπε να αναμένονται απρόβλεπτες εξελίξεις.

Η ανάλυση της τελευταίας κατηγορίας, αφορούσε ιδιοσυγκρασιακές μεταβλητές. Από πλευράς του πάπα Ιωάννη Παύλου του Β΄, η επίσκεψη στην Κούβα είχε συμβολική σημασία. Το νησί ήταν η μόνη χώρα της Λατινικής Αμερικής που δεν είχε επισκεφθεί. Επί πλέον έβλεπε στο πρόσωπο του Φιντέλ Κάστρο την τελευταία πρόκληση της ζωής του. Τους δύο ηγέτες διαχώριζαν οι θέσεις για τις εκτρώσεις και τη θανατική ποινή. Τους ένωναν οι απόψεις περί πατριωτισμού, κοινωνικής δικαιοσύνης και ο αγώνας κατά του φιλελευθερισμού.

Οι συζητήσεις με τον Φιντέλ Κάστρο, λέγεται, ότι περιστράφηκαν γύρω από τη θέση της Καθολικής Εκκλησίας, τον εορτασμό των Χριστουγέννων σαν

⁴⁸ Μια άλλη χώρα που ακολούθησε περίπου το παράδειγμα της Πολωνίας είναι, κατά τη γνώμη μου, η περίπτωση της Κροατίας, όπου οι καθολικοί με μια πλειοψηφία περίπου 77%, και με την ευλογία της Εκκλησίας, ενίσχυσαν την δεξιά χριστιανοδημοκρατική ένωση, με επικεφαλής τον Φ. Τούτζμαν, ώστε να πετύχει στον αγώνα υπέρ της ανεξαρτησίας της Κροατίας.

επίσημη αργία, τις σχέσεις κράτους και Εκκλησίας, την θρησκευτική εκπαίδευση και τη στάση της Κούβας στο ζήτημα των αμβλώσεων. Οι επικρίσεις του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' για το συνεχιζόμενο αποκλεισμό ήταν πολύ σκληρότερες και βοήθησαν την Κούβα, ενώ η αναμενόμενη κριτική κατά των δεινών του κομμουνισμού συνοδεύτηκε με ανάλογα σχόλια για τα δεινά του καπιταλισμού. Παράλληλα ο Φιντέλ Κάστρο φανέρωσε τη διάθεσή του να προβεί σε αλλαγές. Το Βατικανό αντίστοιχα στις ανακοινώσεις του περιορίστηκε στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πάντως εκπρόσωπος του ποντίφικα δήλωσε ότι «αν ο Πάπας μπορεί να συμβάλλει στο να βρεθεί μια λύση σε αυτή την ανθυγιεινή κατάσταση, θα το κάνει με όλη του την καρδιά»⁴⁹.

Συμπερασματικά, οι προβλέψεις ακολούθησαν τρεις δρόμους, ο ένας έβλεπε ή ήλπιζε άμεσα την κατάρρευση του Φιντέλ Κάστρο, ο άλλος προμήνυε αλλαγές στο επίπεδο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ενίσχυση της καθολικής εκκλησίας, με έμμεσες ή μακροπρόθεσμες αλλαγές και ο τρίτος σταδιακές αλλαγές κύρια στον τομέα της θρησκευτικής ελευθερίας.

Ο λαός της Κούβας, αστάθμητος παράγων για τους αναλυτές, λειτούργησε στηρικτικά υπέρ του καθεστώτος. Ο Φιντέλ Κάστρο τους παρακίνησε να παρακολουθήσουν τις λειτουργίες. «Θέλουμε, είπε, οι πλατείες να είναι γεμάτες. Ο λαός πρέπει να συμμετάσχει στις δραστηριότητες από ευγένεια στον επισκέπτη». Πολλοί παρακολούθησαν τις λειτουργίες, έχοντας προετοιμαστεί σε προπαρασκευαστικές λειτουργίες και βοηθήθηκαν από σχετικά φυλλάδια που μοίρασαν οι ιερείς. Συχνά έδειχναν πως δεν ήξεραν να φερθούν σε τέτοιες περιπτώσεις. Αντί να ψέλνουν, φώναζαν συνθήματα, όπως «Ιωάννη Παύλε, φίλε, ο λαός της Κούβας συμπεριφέρθηκε άψογα, πειθαρχημένα αν και αμήχανα. Ο λόγος του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' απευθυνόταν κύρια στη νεολαία, η οποία είχε συνηθίσει μια άλλη γλώσσα, σαφή, ξεκάθαρη και άμεση. Οι συμβολισμοί του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' ήταν ακατανόητοι. Τα προβλήματα που έθιξε, ήταν επίσης έξω από τη νοοτροπία τους. Για την Κουβανική κοινωνία η καταδίκη των αμβλώσεων δεν σήμαινε πολλά, ούτε τα κηρύγματα αποφυγής των προγαμιαίων σχέσεων.

Αντίθετα οι αντικαθεστωτικοί και οι εξόριστοι, που ζούσαν στις ΗΠΑ που πάντα επηρεάζουν και ενισχύουν με τη στάση τους την πολιτική των ΗΠΑ ενάντια στην Κούβα, απογοητεύτηκαν από τις εξελίξεις και συχνά αναρωτήθηκαν αν η μετάβασή τους στην Κούβα με την ευκαιρία της επίσκεψης του Πάπα, θα ενισχύσει τη θέση του Κάστρο. Σε κάθε περίπτωση, αισθάνθηκαν πολλές φορές, ότι το μήνυμα του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' στις ΗΠΑ για την άρση του εμπάργκο δεν είχε μόνο ένα αποδέκτη.

Οι ΗΠΑ δεν είδαν με καλό μάτι αυτή την επίσκεψη και προσπάθησαν να την εμποδίσουν. Όταν δεν το κατόρθωσαν προσπάθησαν να τη χρησιμοποιήσουν όσο καλύτερα μπορούσαν μολονότι, δυσανεστήθηκαν πολύ από τις δηλώσεις

⁴⁹ Βλ. την εφημ. ΒΗΜΑ της 25-1-1998, σ. Α37.

του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β'. γενικά όμως προέβλεπαν, ότι τελικά η επίσκεψη θα οδηγούσε σε αλλαγές στη χώρα.

Τα ΜΜΕ έδειξαν πολυάριθμες εικόνες από την Κούβα, πήραν χιλιάδες συνεντεύξεις, κάλυψαν όλες τις εκδηλώσεις του Πάπα Ιωάννη Παύλου του Β' και εκτιμώντας την πραγματική κατάσταση, δήλωσαν σε όλους, πριν και μετά, την επίσκεψη, ότι η Κούβα δεν είναι Πολωνία.

3. Λίγους μήνες μετά.

Μετά από 8 περίπου μήνες, η ιστορική και με πολιτική σημασία επίσκεψη του Πάπα, που άφησε στη χώρα εκατομμύρια δολάρια, είναι παρελθόν.

Ο Πάπας πρόσφερε ένα «ισχυρό σύμμαχο στήριξης» στην Κούβα, στην προσπάθειά της για τον τερματισμό του εμπάργκο και πέτυχε την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων που ζήτησε. Μίλησε για ανθρώπινα δικαιώματα και για θρησκευτική ελευθερία, ενίσχυσε τη θέση της καθολικής Εκκλησίας και μολονότι οι πολίτες της χώρας απάντησαν, στις θετικές ή αρνητικές δηλώσεις των δημοσιογράφων και αντιμετώπισαν με ψυχραιμία τις δηλώσεις των εκπροσώπων της Ιεραρχίας της Εκκλησίας που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο καθεστώς, όπως και τις δηλώσεις του Πάπα, κατά μία άποψη, αυτή η επίσκεψη δίχασε τον πληθυσμό σε ένα κράτος όπου αγνοούνται οι δημοκρατικές διαδικασίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Παρόλα αυτά, το καθεστώς φαίνεται να παραμένει αποδεκτό ακόμη από την πλειοψηφία του λαού⁵⁰.

Αντίστοιχα ο Φιντέλ Κάστρο έδειξε το πρόσωπο που ήθελε να δείξει στα ΜΜΕ, δηλαδή ότι η επανάσταση του έχει κοινά με τη χριστιανική διδασκαλία, την ευσπλαχνία και την κοινωνική ισότητα, και εκδήλωσε, μέσα από το σεβασμό του προσώπου του Πάπα, τη διάθεση του για ειρήνη και δικαιοσύνη, ενώ αγνόησε τα αιτήματα για πίστη και ανοχή. Απελευθέρωσε τους πολιτικούς κρατούμενους που ζήτησε ο Πάπας. Όλος ο κόσμος γνώρισε το πρόβλημα της Κούβας. Ήδη η χώρα φιλοξενείται, μετά την επίσκεψη, περισσότερο στις στήλες του παγκόσμιου τύπου και ακούγεται συχνότερα στα τηλεοπτικά δίκτυα. Ολοένα και περισσότερα άτομα επισκέπτονται την Κούβα. Ο τουρισμός αυξήθηκε.

Είναι νωρίς ακόμη για να εκτιμηθεί κατά πόσο η συνάντηση υπήρξε αφετηρία σημαντικών εσωτερικών πολιτικών ζυμώσεων στη Κούβα. Κάποιες προσπάθειες στήριξης της χώρας στις προσπάθειές της εναντίον του Αμερικανικού εμπάργκο φαίνεται να μορφοποιούνται, είτε με τη μορφή Διεθνών Συνδιασκέψεων (όπως π.χ. η Διεθνής Συνδιάσκεψη για την Κούβα, στη έδρα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις Βρυξέλλες στις 11-12-13/11/1998), είτε με τη μορφή ατομικών ή συλλογικών αντιδράσεων.

Η στάση των ΗΠΑ παραμένει αμετακίνητη, όσον αφορά το εμπάργκο εναντίον της Κούβας. Μάλιστα έγιναν προσπάθειες από τις ΗΠΑ περάσματος του νόμου

⁵⁰ Βλ. το άρθρο του Ευστρ. Μαρούδα στα *Πολιτικά Θέματα*, 1133/30-1-1998, 36.

Χελμς Μπάρτον στις διαπραγματεύσεις, για την επεξεργασία πολυμερούς συμφωνίας για τις επενδύσεις, στους κόλπους του ΟΟΣΑ. Ακόμη, έγινε γνωστό ότι ο Η. Kissinger και ο L. Eaglebhrger ζήτησαν από τον Πρόεδρο W. Clinton να συστήσει μια διακομματική επιτροπή, με στόχο να προβεί σε αντικειμενικές αναλύσεις της πολιτικής εναντίον της Κούβας. Από τη Γερουσία επίσης στάλθηκε επίσημη επιστολή στον Πρόεδρο των ΗΠΑ, ώστε να συσταθεί μια επιτροπή για να μελετήσει τις εθνικές και διεθνείς συνέπειες του εμπάργκο εναντίον της Κούβας⁵¹.

Τέλος, έγιναν δύο ψηφοφορίες υπέρ της Κούβας. Μία τον Απρίλιο του 1998, όπου καταψηφίστηκε, το σχέδιο απόφασης καταδίκης της Κούβας, των ΗΠΑ στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ στη Γενεύη και έβαλε τέλος στη παρουσία του ειδικού παρατηρητή του ΟΗΕ στην Κούβα και η άλλη στη Γ.Σ. ΟΗΕ, υπέρ της ανάγκης να τερματιστεί ο οικονομικός, εμπορικός και πιστωτικός αποκλεισμός της Κούβας. Εκεί υπήρξαν 157 ψήφοι υπέρ, 2 κατά, (ΗΠΑ-Ισραήλ) και 12 αποχές.

Πέρα από αυτά, στο περιθώριο των συνομιλιών, δύο ηλικιωμένοι, σχεδόν συνομήλικοι γνωστοί ηγέτες, με ισχυρές προσωπικότητες και τη δική τους, οικεία σε όλο τον κόσμο προσωπική ιστορία, συναντήθηκαν, αστειεύτηκαν με τα γηρατεία, τις αρρώστιες και γλίστρησαν ανάλαφρα στην κουλτούρα του χριστιανισμού και της εφηβείας.

⁵¹ Βλ. *GRANMA INTERNATIONAL*, 10/1998.